

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI
O‘ZBEKISTON DAVLAT KONSERVATORIYASI

SALOXIDDIN AZIZBOYEV

ANSAMBL SINFI

5150700 – Cholg‘u ijrochiligi: An’anaviy cholg‘u ijrochiligi

*Oliy ta’lim muassasalari uchun
o‘quv qo‘llanma*

Toshkent
2017

Mazkur o'quv qo'llanma musiqiy san'at yo'nalishidagi OTM larida ansambl sinfi bo'yicha saboq olayotgan bakalavriat talabalari uchun mo'ljallangan.

O'quv qo'llanma fan dasturi asosida yaratilgan bo'lib, unda talabalarning jo'rnavozlik, ansambl bo'lib ijro etishlariga oid asosiy ma'lumotlar bayon etilgan.

Mas'ul muharir: - S. BEGMATOV – san'atshunoslik fanlari nomzodi, dotsent.

Taqrizchilar: R.QOSIMOV – O'zbekiston davlat konservatoriyasi
professori
O'.RASULOV – O'zbekiston xalq artisti, dotsent

Данное учебное пособие предназначено для студентов бакалавриатов, обучающиеся по классу “Ансамблевого исполнения” в высших учебных заведениях.

Учебное пособие создано в соответствии с учебной программой данного предмета и в ней изложены основные сведения, касающиеся музыкального сопровождения и ансамблевого исполнительства.

Ответственный редактор: - С. БЕГМАТОВ – кандидат искусствоведения,
доцент.

Рецензенты: Р.КАСИМОВ – профессор Государственной
Консерватории Узбекистана.
У.РАСУЛОВ – доцент, народный артист
Узбекистана.

This teaching literature is meant for the students of Baccalaureate course of the High Educational Institutions, who are learning the subject of “Ensemble class”.

The teaching manual has been created according to the program of subject of “Ensemble class” and the main information's have been expounded for the students, who play the instruments, as an accompanist and ensemble performer.

Editor-in-chief: S.BEGMATOV – Candidate of Art criticism, Assistant
Professor.

Reviewers: R.KASIMOV – Professor of the State Conservatory of
Uzbekistan.
U.Rasulov – the public actor Uzbekistan, dotsent.

KIRISH

Bugungi shiddatli davr barcha sohalarda bo'lgani kabi ta'lim tizimida ham jahonda kechayotgan o'zgarishlarga mos holda o'qitishni taqozo etmoqda. Mamlakatimizning iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy sohalarda tub islohotlar o'tkazilayotgan jarayonda, jamiyatimizda milliy madaniyat va san'at, ma'naviyat va ma'rifat hamda taraqqiyparvar omillariga alohida e'tibor berilmoqda. Otabobolarimizdan meros bo'lib kelayotgan bebaho milliy qadriyatlarni va an'analarimizni imkoni boricha to'laroq tiklash, tarixiy-madaniy yodgorliklarimizni shu jumladan musiqiy merosimizni mufassal o'rganib borish, muhim ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekiston Respublikasi birinchi prezidenti I.Karimov, kadrlar masalasiga doir ma'ruzalarida, yoshlarimizni har tomonlama yetuk barkamol bo'lib yetishishlarida astoydil xizmat qilish har bir ustozning (qaysi kasb egasi bo'lmasin) eng dolzarb vazifasi bo'lishi hozirgi kunning ham talabi ekanligi, vatanparvar, fidoiy, har ishda tashabbuskor barkamol avlodni tobora shakllantirish, olingan bilimlarini to'la-to'kis keyingi yosh avlodlarga o'rgata boruvchi komil shaxsni tarbiyalash asosiy maqsadlardan biri ekanligi belgilab berilgan. Milliy musiqa, xalqimizning o'tmish hayotini so'z va ohanglardagi o'ziga xos ifodasidir. Keyingi paytda milliy o'zbek mafkurasini va milliy g'oya haqida ko'p gapirilmoqda. Milliy mafkura, unga asoslangan milliy g'oya xalq va millatni o'zligini, mintalitetini bir nuqtaga jamlab harakat dasturiga aylantiradigan hamda butun xalqning g'ayrat-shijoatini yagona maqsadga yo'naltiruvchi qudratli kuchdir. Shunday ekan, asl musiqa o'z ifodasini hech qachon yo'qotmaydi. Har tomonlama etuk va mohir sozanda, ijrochi yosh ansambl jamoasi faoliyatida sayqallanib, o'z tajribasiga ega bo'lib boraveradi.

Ansambli nima? Ansambli (fransuzcha ensemble - birgalikda)¹ ya'ni birgalikda ijro etish ma'nosini bildiradi. Ansamblning turli tarkiblari mavjud. Jumladan: vokal yoki cholg'u musiqa asarining bir necha ijrochi tomonidan ijro etilishi; bir guruh artistlarning bir butun badiiy jamoa holida chiqishi va h.k.

Ansambli atamasi yaxshi tuzilgan va yuksak ijrosi bilan ajralib turadigan badiiy jamoalarga nisbatan ham qo'llaniladi. Qolaversa, sodda qilib aytganda ansambli bir katta oiladir.

Shunday ekan, uning tarkibiga kiruvchi har bir sozanda-ijrochi alohida dunyo. Ijrochini kamolot sari intilishi uchun musiqiy asarlarni mohiyatini g'oyaviy va badiiy idrok etishi, o'z mahorati bilan cheklanib qolmay jamoadagi boshqa ijrochilarni ham qalban his etishi, o'zni kelganda jo'rnavozlik vazifasini bajarib borishi tarkibning eng asosiy vazifalaridandir.

O'z o'rnida tajribalardan kelib chiqqan holda, ansambli sinfini olib borayotgan ustozlar har bir cholg'uchining asarni to'la-to'kis ijrosiga alohida e'tibor berishi zarur. Chunki, talabalar orasida asarni to'liq yod olmaganlari ham uchrab turadi. "Guruch kurmaksiz bo'lmaganligi kabi", o'qituvchi ijro jarayoni paytida shundaylarga alohida e'tibor berishi zarur. Bu ansamblning saviyasiga ta'sir etadi.

¹ I.Akbarov. Musiqa lug'ati. T., 1986, 7-b.

An'anaviy ijrochilik ansablida sozlar uyg'unligiga erishish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki, g'ijjak, doyra, chang, rubob, tanbur, qo'shnay, dutor, nay, ud sozlari ansambl uyg'unligidagi ijroda bir maqsadni ifodalovchi hamda bu jarayonga alohida ulush qo'shish bilan xarakterlanadi. Ijrochi o'zga sozlar haqida ham ma'lumotlarga ega bo'lishi kerak. Demak, turli xildagi cholg'ularga nisbatan talabalarining ijrochi sifatida tajribasi ma'lum darajada oshib boradi.

An'anaviy ijrochilikda yakkanavozlik, jo'rnavozlik va uni qay darajada o'zlashtirib borishlik alohida ahamiyatga ega. Bu esa musiqaning umumbashariyatga xos bo'lgan ichki xususiyatlariga bog'liqdir. Zero, musiqa usul va ohangning uyg'unligida pirovardiga yetadi. Shu bois, har bir cholg'uvchi, ya'ni ohang taratuvchi, musiqaning asosi bo'lmish zarblar ilmidan voqif bo'lishi maqsadga muvofiqdir. O'zbek musiqasida esa bu doyra usullari ohang bilan bevosita bog'liqligini qayd etib o'tishimiz joizdir. Shuning uchun ham doyra jo'rnavozlikda alohida etakchi vazifani bajaradi. Sozandalarni jam bo'lib bir ohangni ijro etishi insonga huzur-halovat beradi. Shu bois bo'lsa kerak sozlarni alohida, jo'rnavozlikda kuy ijro etishlari azaldan an'anaga aylangan.

Musiqa ilmiga binoan ansamblidagi har bir sozanda doyra sabog'idan albatta xabardor bo'lishi shart, shundagina ijro etilayotgan asar ravon, mukammal hamda uyg'unlik jozibasiga ega bo'ladi.

O'rta asrlarda yashab ijod etgan Sharqning taniqli allomasi Yoqub Ibn Isxoq an-Kindiyning musiqa inson ruhiga ta'siri ustida ko'p shug'ullanganligi va bu sohada anchagina muvaffaqiyatlarga erishganligini aytib o'tsak foydadan xoli bo'lmaydi. Uning yozishicha: – «Kuylar bilan gullar o'rtasida qandaydir o'xshashlik bor. Gullardan taraladigan xushbo'y hidlar ovozsiz musiqaga o'xshaydi. Hidlar musiqa sadolariga o'xshab, kishi ruhini ko'taradi, kuchiga kuch qo'shadi»².

Ayni o'rinda bir go'zal kuyni ansambl jo'rligida eshitish insonga huzur-halovat baxsh etadi. Talabalarining ansambl sinfi bo'yicha o'quv qo'llanmani tavsiya etar ekanmiz, uni ta'lim jarayoni, davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturlariga muvofiq amallar asosida tuzishga harakat qildik. Risola ikki katta qismga bo'linadi. Birinchisi, talabalarni kerakli axborot olishlari uchun tarixiy va nazariy ma'lumotlar bayoniga bag'ishlanadi. Ansambl ijrosidagi sozlar taqsimoti esa, "Saraxbori Buzruk" asarini misol sifatida tavsiya etdik. Ikkinchi qism esa, o'quv dasturida belgilanganidek o'qish davomida talabalar «Shashmaqom»ni to'la to'kis o'rganishlari bosqichma-bosqich o'zlashtirishlariga asoslangan. Albatta, bu jarayon talabalarining mustaqil o'zlashtirishlarida vohaviy janrlarni, o'tmish va zamonaviy bastakorlar tomonidan davr ruhida yaratgan asarlarni o'zlashtirishlari uchun ahamiyat berish o'qtirilgan. Oldimizga qo'yilgan talablarning mushkilligiga shubha yo'q. Lekin, kasbiy musiqaning o'tmish an'anasiz o'zlashtirmay turib, buyuk kelajak yaratish mumkin emas. Qolaversa, inson tafakkuri va imkoniyati bunday vazifalarni bajarishga qodirdir.

² Z.Egamberdiyeva, Z.Egamberdiyev. Al-Kindiy musiqa. // Sovet O'zbekistoni san'ati. 10/1978.

§ 1. Ansanbl ijrochiligi tarixidan

Har bir buyuk xalq, o'zining o'tmishdan shakllangan boy madaniyati bilan shuhrat qozonib kelgan. Bu madaniyat, qadimdan millatlarning moddiy va ma'naviy ravnaqi yo'lida astoydil xizmat qilishi uchun ulkan bir vositadir. Boshqa xalqlar madaniyati kabi o'zbek xalqining ham o'ziga xos mumtoz san'ati mavjud. Ushbu san'at avlodlardan avlodlarga, ustoz-shogird an'anasi uslubida yashab kelgan. Buni biz tarixiy obidalarda, musiqa va miniatyura san'atida, me'morchilik, xalq og'zaki va yozma ijodiyotida yaqqol ko'rishimiz mumkin. Shubha yo'qki, qaysi san'at xalq hayoti va orzu umidlarini tabiiy aks ettirsa, hamda ana shu jarayonda o'z milliy-madaniy, adabiy, badiiy me'rosiga mustahkam tayansa, o'sha san'at hayotbaxsh va umrboqiydir. Tarixiy manba'larda zikr etilishicha, Markaziy Osiyoda azaldan madaniyat va san'at juda yuksak darajada rivojlanganligi ko'p marotaba qayt etilib o'tilgan. Yurtimizning turli vohalaridagi arxeologik qazilmalarida topilgan tasviriy san'at yodgorliklarida buni yaqqol ifodasini ko'rishimiz mumkin. Hattoki, ularda ilk jo'rnavozlik namunalari aks etganligini guvohi bo'lamiz. Bu o'z o'rnida jo'rnavozlikning o'sha davrdanoq mavjud bo'lganligidan dalolat beradi.

Musiqada ansanbl masalalariga oid ma'lumotlar Farobiy, Marog'iy, Kavkaviy, Darvesh Ali Changiy, so'nggi yillarda Fitrat kabi allomalar, musiqashunos olimlar risolalarida turlicha bayon etilgan. Tarixiy manbalarda musiqa san'atining aniq bir yo'nalishlari xususida muayyan ma'lumotlarga tayanib bayon etilgan. Jo'rnavozlik va ansanbl xususida fikrlar alohida zikr etilmagan bo'lsada, hayot taraqqiyoti va ijrochilik an'analari, dasta bo'lib ijro etish amaliyotning oddiy amallari ekanligini namoyon etadi. Jumladan, XVII asrda yaratilgan Darvesh Ali Changiyning risolasida bayon etiladiki: - «Ilk musiqa saboqlarini Darvesh Ali otasi Mirzo Ali Changiydan o'rgangan. Keyinchalik o'zidan avvalroq ijod etgan mashhur musiqa arboblari Xujand Ja'far Qonuniy, Ali Do'st Nayi, Hasan Kavkaviy, Hofiz Mahmud, Hofiz Miraq Ibn Majruhiylardan musiqachilikka xos va umumiy axloqiy, insoniylik fazilatlarini saboqlarini o'rganadi. Changiyning musiqa risolasida qayd etilgan o'sha davr musiqa hayotida juda ko'p hunarmand kishilar ham musiqa ijrochilik amaliyotida qizg'in ishtrok etishgan. Jumladan; tikuvchi Boqiy Dirziy, Poyanda Tabib, Abdulkarim Qoziy, Munajjim Boqiy Shohidiy, Hofiz Qosim Bazzoz, Pirmuhammad Kulollar musiqa cholg'ularida zo'r mahorat bilan kuy ijro etishgan.»³ Bu esa sozandalarning jam bo'lishi ansamblga bir ishora bo'lishi ehtimoldan xoli emas.

XVI-XVII asrlarga kelib Buxoro, Samarqand, Xiva va Qo'qon vohalarida madaniyat ravnaqi tobora yuksala boshlaydi. Musiqiy dunyoqarashlari bir tomondan kishilarni o'zaro uzviy bog'lanishi musiqa ravnaqini rivojiga katta ta'sir o'tkazadi. Saroy ayonlari uchun maxsus sozandalar biriktirilgan. Ularga alohida rahbar tayinlangan. Saroy ayonlari uchun hozir bo'lgan sozandalar o'z rahbarlariga itoatda bo'lib, musiqiy qonun qoidalarga qat'iy rioya etishgan.

³ Dilbar Rashidova. Darvesh Ali Changiy. //“Sovet O'zbekistoni san'ati”. 10/1978.

Odatda, joʻrnavezlikning asosiy negizini musiqiy sozlar majmui tashkil etadi. Har bir cholgʻu esa joʻrnavezlikda alohida oʻringa va tovush koʻlamidan kelib chiqqan holda muhim maqomiga egadir. Alisher Navoiy “Mahbub ul qulub” asarida har bir sozga alohida taʼrif berib ularni nechogʻliq musiqa olami uchun muhim ekanligini taʼriflab oʻtadi;

Agar kishi may havosidin chiqarur,
Gʻijjak Maddi nolasi bila anga yolborur.
Va tanbur pardadagi fitnadin halok etar,
Va ofiyat pardasin chok etar.
Va chang zorligʻ bila boʻgʻzin tortar,
Va ud lisoni nogʻmasining targʻibi changdin ham ortar.
Andakim rubob boshin erga qoʻyub niyoz koʻrguzgay,
Va qubuz quloq tutib ayshga targʻib ohangini tuzgay.
Mayxonada kimki maydin ibo qilgay,
Nay uni bir dilkash navo bila ani rasvo qilgay.
Chun qonun va chagʻona nolasi quloqqa tushgʻay,
Va mahvashi soqiy yukunub, may oyoqqa tushgay,
Ul vaqt zuhdu taqvoga ne eʼtibor.⁴

Hazrat Navoiy har bir cholgʻu sozining nechogʻli zabardast ohangga egaligini tasvirlab berib ularning ovoz tarovati nimaga qodir ekanligini bayon etadi. Ana shu musiqiy sadolar oʻzaro birlashib, birgalikda tarannum etsa har qanday qalblarni oʻziga rom etishi muqarrardir. Shu bois, joʻrnavezlik yoki bir-biriga mos keladigan cholgʻularni dasta boʻlib ijro etilishi majlis ahlining koʻp jihatli ekanliklariga mos kelishini eʼtirof etish lozim.

Qayd etish joizki, XX asrning allomalaridan biri Abdurauf Fitrat ham bu xususda oʻz fikrini bayon etib “Oʻzbek musiqasi toʻgʻrisida” gi maqolada oʻzbek musiqasini juda boy tarixi borligi haqida fikr yuritadi. *“U bir musiqaki, yolgʻiz oʻzining klassik qismida uch yuzdan ortiq kuy saqlagan: Bir musiqaki, bu kun oʻn beshga yaqin cholgʻuning egasidir, bir musiqaki oʻzining tekshirishga loyiq nazariyasi, usuli bor: uni maqtovga sazovor deganlar toʻgʻri soʻzlaydilar”* degan fikrni aytib, «Oʻzbek klassik musiqasi va uning tarixi» kitobida ansambl ijrosiga ham toʻxtalib oʻtib, yozadi – *«Bizning bu kungi musiqa ustozlarimiz cholgʻularning bir-biriga munosabati toʻgʻrisida ham katta yanglishiliqlar koʻrsatdilar. Bir tanbur bilan, bir dutor topilgʻoch, darhol bir gʻijjak bilan bir chang qoʻshadilar. Xolbuki, bir gʻijjak tovushi ikki tanburning tovushini yeb qoʻyadi. Birgina tanburni bir gʻijjak bilan bir changga topshirish u bechorani boʻgʻib oʻldirishdan boshqa narsa emasdir. Bizning burungʻi ustodlar masalani butunlay boshqacha qoʻyganlar:*

1. uch tanbur, bir rubob, bir dutor, bir gʻijjak, bir balabon, bir qoʻshnay, bir chang, bir doyra;

2. ikki tanbur, bir qubuz, bir dutor, bir nay, bir doyra;

3. ikki tanbur, bir qubuz, bir doyra (dutor ham qoʻshilsa boʻladi);

⁴ Alisher Navoiy. «Mahbub ul-qulub. T., 1983.

4. Hech bo'lmaganda bir tanbur, bir dutor, bir doira.

*Burung'i ustodlar shu, yo shunga yaqin bir tartib bilan musiqa chalg'onlar. Musiqamizning katta kamchiliklaridan bittasi uning tarqoqligidir. Musiqamizda birlik yo'q. Bir kuy Xivada boshqa, Toshkentda boshqacha chalinadir. Hozirgi texnikumlarimiz ham shu chizig'dan chiqolmay yuradilar.»*⁵ Buni yo'qotish uchun notalarga muvofiq suratda davom ettirishlarini talab qilish lozimligini ta'kidlab o'tadi.

Har bir davr va ijtimoiy hayot o'z rivoji asosida ansambllarning tarkib topishini jonli jarayon bilan bog'liqligini namoyon etib kelgan. Masalan: damli va urma cholg'ular ansambli doimo har bir davrda ham, o'z uyg'unligi bilan amaliyotda mashhur bo'lib kelgan. Sozandalar ansambliga muhit va davr doimo o'z ta'sirini o'tkazib kelgan. Eng avvalo unga bo'lgan munosabat muhim ahamiyat kasb etgan. Bunga XIX asr Xorazmda yuzaga kelgan musiqiy muhitni misol qilish mumkin.

O'z davrining donishmandi - Feruzshoh (Xorazm) davrida musiqa ilmiga e'tibor yuqori saviyada bo'lgan. Xiva xonligi muzofotida 32 ta sozandalar (guruhi) faoliyat ko'rsatib, ularning har biri o'z dasturi va mahoratini namoyish etib shaxsan xon ruxsatidan so'ng o'z faoliyatini davom ettirgan. Maqom san'atini izchil yo'lga qo'yish uchun Feruzshohning nazorati ostida saroy sozandalari guruhi (ansambli) tuziladi. Bu ishga o'ta layoqatli hofiz va cholg'uchilar jalb etiladi. Keyinchalik malakali sozandalar safini doim to'ldirib borish maqsadida eng yetuk ustozlarga shogird tayyorlash vazifasi yuklatiladi. Shogirdlarga parda va usul tizimlarini kuy va ashulalarga mos masalalar o'rgata borilgan.

XX asrning boshlariga kelib, O'zbekistonda xalqimizning turmush tarzi o'zgarishi munosabati bilan musiqa san'atiga bo'lgan qarashlar ham tobora ijobiy tomonga o'zgarib bordi. Ijtimoiy hayot bilan birgalikda Respublikaning turli vohalarida jamoaviy mehnat tartibi tuzila boshladi. Zamonga moslashib vohalarda ham cholg'u sozlar ansamblini joriy qilish imkoniyat darajasida amalga oshirilib bordi. Davrning eng dolzarb asosiy g'oyalari ham jamoalarda yetakchi sozandalar ansamblini faoliyat ko'rsatishi edi. Bundayin dastalarning tarkib topishi o'zbek musiqa me'rosida yangicha bir bosqich sifatida kirib keldi. Har bir sozandalar dastasi turli musiqiy cholg'ularni o'z tarkibiga olib, ommaviy ijro uchun mo'ljallangan. Shu tartibda ijro dastalar uslublari xalq orasida ommalashib boradi. 30-50 yillarda musiqa sohasi keskin rivojlandi va vohalarni o'zining zabardast, o'ta didli musiqa ilmini o'ziga xos namoyandalari o'z faoliyatlarini boshlaydi. Bu fikrimizga – O'z SSR xizmat ko'rsatgan san'at arbobi, musiqa ustasi, mohir xalq sozandasi, tashkilotchi va murabbiy usta Ro'zimatxon Isaboev (Namangan 1885 – 1964y) tanburchini alohida ta'kidlab o'tish joizdir. Ular tuzgan ansambl tarkibida: - Inomjon, Bahridin, Sharif xoji – g'ijjakchi, Mallavoy – changchi, Ergashvoy – tanburchi, Toshmirza – surnaychilar kabi sozandalar faoliyat olib borishgan.

O'z o'rnida vohaviy maktablarning musiqiy ta'limini izchil bir yo'lga qo'yish borasida ijodiy ishlar barpo etila bordi. 1919 yilda To'xtasin Jalilov boshchiligida xalq cholg'ulari ansambli tashkil qilinib, 1923 yilda Moskva

⁵ A.Fitrat. O'zbek musiqasi to'g'risida. «Alanga» jurnali, 1928. 2-son.

shahrida o'tkazilgan butun Rossiya qishloq xo'jalik savdo ko'rgazmasida ishtirok etib muvaffaqiyat bilan qaytishgan. Shundan so'ng, 24 nafardan iborat havaskorlik to'garak ijro dastasi o'z faoliyatini boshlaydi.

1927 yili O'zbekiston radiosi qoshida maqomchilar ansambli tashkil etiladi. Darhaqiqat, bu ansambl mumtoz musiqa sohasini mohir sozandalarining majmuasi edi. Ansambl ijrochilari: naychilar – Dadaali Soatqulov, Saydali Kalonov, qo'shnaychi- Hayrulla Ubaydullaev, changchilar-Nig'matjon Do'stmuhamedov, Faxriddin Sodiqov, dutorchilar – Abdusoat Vahobov, Orif Qosimov, tanburchilar – Rixsi Rajabiy, Mahsudxo'ja Yusupov, g'ijjakchilar – Imomjon Ikromov, Nabi Hasanov, doyrachi - Dadaxo'ja Sottiho'jaevlardan iborat edi. Ularning asosiy maqsadi mumtoz musiqa me'rosi namunalarini ijro etish, hamda musiqa san'ati ravnaqi yo'lida izchil maqsad sari borish edi. Bizning nazarimizda ana shu davrdan boshlab, xalq ijrochilik san'atida xususan, guruh bo'lib ijro etish, ya'ni ansambl ijrochiligida turlanish davri boshlanadi.

30 yilning o'rtalariga kelib, xalqlar do'stligini yanada mustahkamlash maqsadida adabiyot va san'at kunlarini tashkil qilish odat tusiga kirib bordi. Shu bois yirik ashula va raqs ansamblari tashkil etila boshlandi. O'z vaqtida 20-30 kishidan iborat katta ansamblar sahnalarni to'ldirib o'sha davr mafkurasiga xos bo'lgan dabdaba va ulug'vorlik kayfiyatini yaratish uchun lozim edi. Sozlar mumkin qadar ko'paytirilib, katta bir tovush guldastasini hosil etardi. Shu tarzda, davr taqozosi bilan amaliyotda turli xil ashula va raqs hamda dutorchilar ansamblari, turli vokal va orkestrlar jamoasi tuzilib, ijrochilik amaliyotida o'z faoliyatlarini olib borar edilar.

50 yillar oxirida o'zbek mumtoz musiqasiga alohida e'tibor berilib, O'zbekiston radiosi qoshida maqomchilar ansambli tuziladi. Bu ansamblga o'z zamonasining eng yetuk maqomdon sozanda va xonandalari taklif etilgan. Buni biz ansambl ijrochiligi amaliyotida eng nufuzli hamda mukammal jamoa deb hisoblaymiz. Ushbu badiiy jamoa faqatgina 10 yillik faoliyati davomida shashmaqomning barcha Nasr bo'limi musiqiy namunalarini va bir qator Mushkilot qismlaridan asarlarni o'zlashtirib magnit tasmalarga yozdirishga muyassar bo'lishgan.

Hech mubolag'asiz aytishimiz mumkinki, radioning oltin xazinasidan joy olgan musiqiy me'rosimizning ushbu namunalari kelajakning har bir yosh avlodiga an'anaviy ijro masalasida dasturi amal bo'lib, xizmat qilib keladi va shu yo'sinda davom etadi.

Haqiqatan ansambl ijrochiligining nafosatli xususiyatlarini va uning turli tarkiblariga tuzilishi imkoniyatlarini, O'zbekiston davlat konservatoriyasida 1972 yildan boshlab, o'z faoliyatlarini boshlagan ilm dargohi, yani an'anaviy ijrochilik kafedrasida uzoq yillar davomida shu kungacha o'z faoliyatini ko'rsatib kelmoqda. Darhaqiqat, jonli ijroda musiqa cholg'ular ovozlari mutanosib holda tarranum etishlari uchun shunga mos cholg'ular to'plash lozim. Shunday bo'lsinkim, nay va g'ijjak sozi bilan birgalikda dutor va tanbur ovozlari ham ansambl ijrosida eshitilib tursin. Aytish joizki, ansambl ichrochiligini asosiy mohiyati ham shundadir.

Biz yuqorida murojat etgan Fitrat domlaning fikrlari ham, hazrat Alisher Navoiyning keltirgan she'riy misollarini zaminida ham ana shu ansambl ijrosidagi

turfa ovozlarni jozibasi hamda mutanosibliigi turadi. Biz doimo ijroda ana shu inson ruhiyatiga bir me'yorda ta'sir etuvchi ovozga erishadigan ansamblarni tuzishimiz maqsadga muvofiqdir. Tuzilgan ansambl tarkibida sozlarning sonidan qat'iy nazar, asosiy e'tibor ularning tarranum (bir me'yor) sifatiga qaratilishi lozim.

Ayni paytda an'anaviy ansamblar vohaviy, uslubiy xususiyatlar doirasida shakllanib borayotganligini guvohimiz. Bunga Buxoro, Xorazm, Toshkent – Farg'ona, Samarqand, Andijon viloyatlarida faoliyat olib borayotgan maqom ansamblarini misol qilish mumkin. Aytish joizki, ansambl ijrochiligi juda sermashaqat va mushkil jarayonni o'z ichiga oladi. Uni yoshlar amaliyotiga singdirish sharaflı ishlardan biri hisoblanadi.

Zero, kelajagi buyuk davlatning kelgusida hozirgi yosh avlodni benazir ustozlar sifatida shakllana borishida ushbu tarbiya ham asos bo'lib xizmat qilishi begumondir.

§ 2. Ansanbl va rahbar (ustoz-shogird)

Cholg'uchilar ansambli fanidan saboq beruvchi rahbarning eng dolzarb, birlamchi vazifasi – ta'lim va tarbiyani jamoaviy ijrochilik xususiyatlariga xos holda moslashtirib borishdir. O'z o'rnida rahbar har tomonlama bilimli, ijrochilik masalasida ilmi va muayyan tajribaga ega bo'lishi maqsadga muvofiqdir. Odatda, o'quv jarayonida ansambl tarkibi vaziyat taqozosi bilan tuziladi. Ustiga-ustak, ansambl ishtrokchilarining bilim mavqe'si ham turlicha bo'lishi muqarrar. Shu bois, ansambl rahbari o'z ish faoliyatini muayyan tarkib asosida tuzishi va olib borishi taqozo etiladi. O'z imkon darajasidan kelib chiqqan holda o'zlashtirishning turli uslublariga tayaniladi.

O'quv jarayoniga mos hamda talabalarining ijro saviyasini inobatga olgan holda quyidagicha uslub asosida ish yuritish maqsadga muvofiq bo'ladi. Unga ko'ra avvalo ansambl qatnashchilarining ma'lum guruhlariga bo'lish va ularni jo'rnavozlik ijro amallariga o'rgatish lozim. Guruhlar bilan ishlash jarayonida asarni mukammal o'zlashtirgandan so'ng, jamoa bo'lib ansambl sifatida birlashish yaxshi natijalarni olib keladi. Tarbiya jarayonining yana bir muhim tomoni shundaki, talabalar imkoniyatiga mos, hamda ruhiyatiga xos ijro dasturini tanlashdir. So'ngra, tanlagan asarni sozandalarga o'rgata borishda talabalarining darsga qatnashishi jarayonini muntazam ravishda kuzatib borish umumiy tarbiyaning muhim omillaridan biri sifatida gavdalandi.

Ansambl har xil sozlardan tashkil topganligini inobatga olib, bir sozni o'rnini ikkinchi bir soz bilan almashtira olmaslik holatiga tushib qolishlikni bartaraf etish zarur. Mashg'ulotlarda jamoaga, har bir sozandaga hurmat ehtirom, o'zaro mehr muhabbat, insoniylik fazilatlarini bosqichma-bosqich talabalar qalbiga singdira borish talab etiladi.

Oliygozlarga qabul qilingan talabalar dastlabki musiqiy saboqlarni musiqa maktablarida, o'rta maxsus o'quv yurtlarida, kollejlarda oladilar. Shunday ekan,

keyingi bosqichlarda musiqa ta'lim tizimini yanada takomillashtirishga asoslanishi maqsadga muvofiqdir.

Bu xususda o'qituvchi har bir talabani bilim saviyasini va ijro mahoratini o'zlashtirishini nazorat etishi lozim. So'ngra, uning ijodiy rivojlanish qobiliyatini hisobga olib saboq rejasini tuzadi. Oliygo'ha ta'lim tizimida an'anaviy musiqani o'zlashtirish jarayonida bir qator an'anaviy va texnikaviy jihatlarga asoslanishi taqozo etiladi. Buni biz avvalo ustoz va shogird an'analari ko'ramiz. Shu bilan birga: har bir talaba quyidagi o'zlashtirish omillariga alohida e'tibor berishlari talab etiladi.

a) tanlangan dasturni ustozlar ijrolaridan magnit tasmlari orqali eshitib borish;

b) musiqiy asarni albatta yod olish;

v) nota yozuvlarini ravon, aniq va erkin ijro etish;

g) asar magnit tasmlarida mavjud bo'lsa, nota yozuvi bilan taqqoslash;

d) asar ijrosiga ijodiy yondoshish.

Qayd etish lozimki, o'z o'rnida dastlabki asar ijrosi o'qituvchi tomonidan ijro etilishi, ta'lim talablaridan biri ekanligini e'tirof etish lozimdir. O'qituvchining dastlabki ijrosi nazariy tushuntirish bilan davom etishi, asarning tarkibiy qismi haqidagi ma'lumotlarni talabalarga tushuntirish bilan davom etadi. Bu jarayonda o'qituvchi quyidagi unsurlarga e'tibor berishni o'qitirishi lozim. Jumladan: - Shashmaqomning Nasr musiqiy bo'limidagi sho'balarda o'z o'rnini topgan, namudlarni aniqlash, ijroda uni seza bilmoq, avjlarni bilmoq, taronalarda uchraydigan murakkab o'lchovli usullar ustida mashg'ulotlarni ko'paytirishni yo'lga qo'yish lozim. Yosh ijrochilarda asarni tez xotiralariga singdirish uchun xirgoyi tizimi bilan ishlashni alohida e'tirof etish kerak. Og'ir o'lchovli (saraxbor taronalari, turkumli asarlar taronalari) murakkab bo'lgan asarlar ham xirgoyi uslubi yordamida o'zlashtiriladi.

Ansambl tarkibidagi ishtirokchilar bir-birlarini o'ta ziyraklik bilan eshitishi va asarni to'laqonli anglashi talabning eng oliy vazifasi deb hisoblash shart. Musiqa so'zi go'zallik degan ma'noga ham yaqin bo'lgani sababli uni go'zallikdan tashqarida tasavvur etish qiyin. Jo'rnavozlik me'zoni aynan shu musiqiy go'zallik tarzida o'lchanishi shart. Talaba mohir ustozlar haqida kerakli ma'lumotga ega bo'lishi yoki bilmaganlarini ustozlari tomonidan hikoya etib berilishi, muayyan tasavvurga ega bo'lishlari uchun xizmat qiladi.

Ma'lumki, bir asar turli ustozlar tomonidan ijro etilgan. Imkoniyatdan kelib chiqib ijrochilarni bir-biri bilan taqqoslash holatlarini tashkil etish talaba ongining rivojiga asos bo'ladi. Talabaning nazariy bilimini ya'ni, nota savodini muntazam ravishda kuzatib borish o'qituvchining asosiy vazifalaridan biridir.

Ansambl ijrochiligidan muhim xususiyatlaridan biri ijroda bir xillikni ta'minlashdir. Har bir sozandaning o'z ijro yo'li bo'lishi bu muqarrar jarayon. Shu bois, dasta ijrochiligidan ularning ma'lum darajada bo'lsada tafovuti sezilishi aniq. Bu tafovutlar nimada aksini topadi? O'zbek musiqa ijrochiligi o'zining bezaklarga boy, sersayqal, qochirim va nolali ohanglardan iborat bo'lganligi barchamizga ma'lum.

Ma'lumki, musiqiy sayqal - bezaklarni talqini har bir ijrochining qalbi bilan bog'liq. Ana shu me'zon jo'rnavozlikda va ansambl bo'lib ko'pchilikning birgalikdagi ijrolarida o'zini namoyon etishida, ayrim muammolar yuzaga kelishiga sabab bo'ladi. Bu toza ijro bilan bog'liqdir. Sozandalar doimo bir-birini tinglab, jam bo'lib mashq qilib, faoliyat olib boradilar va ijrodagi mutanosiblikni saqlaydilar. Uning aksi esa albatta, ijroviy tafovvutlarga olib keladi. Ansambl rahbari ijro jarayonida va asarlarni o'zlashtirish paytida aynan ijroviy bezaklarga alohida e'tibor berishi ijobiy natijalarga olib keladi. Ansambl qatnashchilariga ijro paytidagi bezaklar talqiniga, alohida e'tibor berishni va bir me'yordagi ijroni aniq ko'rsatib berish shartdir. Ijroni ravon va aniq yo'nalishda olib borish to'g'ri yo'l hisoblanadi. O'zlashtirilgan asarni albatta ustozlar hukmiga havola etish bilan birgalikda ijrochilik amaliyotida ham muntazam tarzda ijro etib borilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, talaba yoki yosh sozanda o'z mehnati samarasini tinglovchi bilan baham ko'rib, uning ijobiy munosabatidan ilhomlanib va ruhan mag'rurlanadi. Keyingi o'zlashtiriladigan musiqiy namunalar uchun ozuqa oladi.

§ 3. Ansambl sinfidan bakalavr talabalari uchun ijro dasturini tanlash

Ma'lumki, an'anaviy ijrochilikda har bir talaba o'zining imkoniyati darajasida va maxsus mutaxassislik sinfida ijro mahoratini o'zlashtiradi. Bu jarayon yakka tartibda va ustozlarning nazoratida amalga oshiriladi. Natijada talaba ijrochilik bo'yicha muayyan malakaga ega bo'ladi va bu uning individual munosabatlari bilan xarakterlanadi. Shu bois, ansambl ijrochiligida shu jarayon jamoaviy xarakter kasb etishi lozim bo'ladi. Shuning uchun ansambl ijrochilarining talqini bir umumiy cholg'u tarovatiga xos bo'lishi talab etiladi. Talabalar o'z malakalarini yonlarida o'tirgan hamnavozlari bilan mutanosib talqin etishlari kerak. Buning uchun asarni tushunishda va talqin etishda bir xil tushunchaga ega bo'lish talab etiladi.

Ansambl ijrochiligida ham asarni mukammal ijro etish uchun musiqaning barcha jozibali bezaklarini ifoda etish lozim bo'ladi. Xususan, ansambl ijrochilik an'analari, mutaxassislik sinfi kabi talabalarning cholg'u sozida qo'llaniladigan bezaklar, shtrixlar va boshqa musiqiy belgilarni qo'llashni taqozo etadi. Lekin, jamoaviy ijroda, sharoitdan kelib chiqqan holda qo'llaniladigan nola - qochirimlarning ijro jarayonida ishlatishni o'z qoidalari mavjud. Avvalo, ijro madaniyati, ya'ni ansambl talqiniga mos keladigan bir xil ijro lozim bo'lsa, ikkinchidan ijroni ustozlar tomonidan nazorat qilib borilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Ansambl ijrosini uzviy-ravon yo'nalishda olib borish nihoyatda zarur. Shunday ekan, asar tanlashda ansambl jamoasining o'quv jarayonini to'g'ri tashkil etish va har bir ijrochini musiqiy qobiliyati, shaxsiy imkoniyati musiqiy bilim doirasini e'tiborga olmoq maqsadga muvofiqdir. Tanlangan murakkab asarni dastur qilib olib, so'ngra uni sozandalarga singdira ololmaslik holatiga yo'l qo'ymaslik, o'qituvchidan qat'iy ravishda talab etiladi. O'zlashtirilgan dasturni har bir bosqichini oraliq nazoratlarida sahnaviy chiqishlar bilan amalga oshirish

tizimini yo'lga qo'yish, konsert darajasida o'tkazilishini joriy qilish, talabalar amaliyotida jiddiy ijroga bo'lgan ko'nikmalarni shakllantirib borishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu o'quv qo'llanmaning asosiy vazifasi an'anaviy ijrochilikda ansambl sinfi uchun ijro dasturini saralash va iloji boricha talabalar imkoniyati hamda konservatoriyaga mos holda shakllashtirishdan iboratdir. Albatta, bunda ta'lim qoidalariga mos holda o'tmishdan an'ana tarzida avloddan - avlodlarga o'tib kelayotgan ustoz-shogird saboqlariga tayanish muqarrardir.

Ko'p yillardan beri respublikamizning barcha viloyat musiqa o'quv muassasalarida an'anaviy ijrochilik bo'limlari o'z faoliyatini olib bormoqdalar. O'quv tizimi ta'lim standartlarida belgilangan qoidalariga ko'ra, ma'lum bir yo'lga qo'yilgan. Ansambl sinflari ham bundan mustasno emas. Oliy o'quv yurtlarida bakalavr tizimi 4 yillik o'quv dasturini o'z ichiga olsa, mazkur o'quv tizimi 8 semestrni tashkil etadi.

Demak, 1-semestr jarayoni 4 oyni o'z ichiga olar ekan, avvalo «Shashmaqom» Mushkilot va Nasr bo'limini shu davrga moslab, o'zlashtirish uchun asarlarni taqsimlash lozim bo'ladi.

Ma'lumki, maqomlarning Mushkilot bo'limi tasnif, tarje, gardun, muxammas, saqillar kabi tarkibiy cholg'u qismlarini o'z ichiga oladi. Zamonaviy ta'lim tizimida ularni bevosita o'zlashtirish nota yozuvi (magnit tasmlari yozuvlari, ustozlar ijrolaridagi na'munalari) orqali amalga oshirilishi maqsadga muvofiqdir. Shu bois ansambl sinfi bo'yicha 4 yillik o'quv mezonida «Shashmaqom»ning Mushkilot va Nasr bo'limini to'la qamrab olish uchun to'g'ri taqsimlash lozim bo'ladi. Bunda talabalar dasturlarini o'zlashtirishlari uchun o'quv jarayoniga mos imkoniyatlar yaratish lozim.

Odatda, xalqimiz musiqiy merosini durdona hisoblab kelgan. «Shashmaqom» tarkibida Buzruk, Rost, Navo, Dugoh, Segoh, Iroq kabi alohida maqomlar o'rin olgan bo'lsa, xalqimiz ularni go'zal bog'larga, hashamatli qasrlarga qiyoslab kelganlar. Shu bilan birga bu go'zalliklarga eltuvchi hamda siru-sinoatlarini anglash uchun bir muayan «yo'l» borligini e'tirof etib o'tganlar. Albatta, bu qiyoslash barchasi tasavvur uchun vositadir. Lekin, darhaqiqat yosh maqomchi sozanda, xonanda, ijrochilar uchun bu «yo'l» o'ta muhim vazifa hisoblanadi. «Yo'l»lar deganda maqomlarning mushkilot bo'limi, ya'ni Tasnif, Tarje, Gardun, Muxammas va Saqillar va boshqa cholu asarlar nazarda tutilmoqda.

Qayd etish lozimki, avvalo maqomlarning cholg'u yo'llaridagi turkumlarni teran o'rganib, so'ngra Nasr bo'limi tarkibidagi ashullalarning jozibadorligiga erishish mumkin. Saboq jarayonining eng muhim tomonlaridan biri, ansambl jamoasidagi har bir sozanda Mushkilot bo'limidagi (vohaviy maktablar) asarlarni aqlan idrok etishlaridadir. Chunki, cholg'u asarlarisiz maqomlarni eng maroqli hissiyotlarini bilib bo'lmaydi. Albatta, har bir maqomni o'z moduli mavjud. Shu modulini yanada chuqurroq o'zlashtirish uchun keng doirali musiqiy ilm lozim bo'ladi.

Sozanda musiqiy ilmni shakllantirish uchun esa, maqomlarni nazariy jihatlarini o'zlashtirishi joizdir. Jo'rnavozlik, hamfirklik, ya'ni bir ohangni ikki

ijrochi bir xil anglashi, biri chalganda ikkinchisi unga mutanosib jo'r bo'lishi, ansambl bo'lib ijro etishlikning asosiy negizidir.

«Maqom» - bu juda ko'p ma'noga ega bo'lgan tushuncha. Har bir maqomning o'z lad va kuy ohang asoslari mavjud. Ko'p ohanglarda har bir maqomning xarakteri, sifati va xususiyati muhrlangan. Shu bois, ularni talqinida savodli ijro muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, o'zlashtirish jarayonida ijrochilar shu ohanglarga xos mashqlar, tovushlarni tozaligini saqlagan holda mashg'ulotlar olib borishlari maqsadga muvofiq bo'ladi. Mashqlar jarayoni ham avvalgi ikki maqsadni ko'zlashi lozim. Birinchisi maqomni o'rganish bo'lsa, ikkinchisi albatta birgalikda ansambl bo'lib ijro etish ko'nikmalarini mustahkamlashdir.

Maqomlarning cholg'u bo'limlaridagi kuy yo'llarini har biri mustaqil asarlar hisoblanib, qaysi maqomga tegishli bo'lsa, nomlanishida ham shunday aks etiladi. Masalan, Tasnifi Rost, Garduni Segoh, Saqili Navo, Muxammasi Rost va h.k. Albatta har bir maqomning kuy va ashula yo'llari faqatgina o'sha maqomlar lad asosi, badiiy - estetik ta'siri bilangina cheklanib qolmay, balki turli qismlarda ular o'z xususiyati bilan o'zgarib, tobora boyib boradi.

O'tmish musiqashunos allomalarining yozishlaricha maqomlar ko'p jihatlilikka ega. Ularda turli xarakterga ega bo'lgan ohanglar o'z aksini topgan. Jumladan: maqomlarning faqat cholg'u yo'llaridagi asarlarning o'zi kishida xushchaqchaqlik, gohida g'amginlik yoki jasoratbaxsh kayfiyatlar sari chorlaydi. Maqomlarda, etti yoshdan etmish yoshgacha bo'lgan, insonlarning ta'biga xos bo'lgan kuy-ohanglar mujassamlangan. Faqat ularni ongli ravishda va o'rnida ijro etish kerak. Shu bois, har bir maqomning tarkibidan joy olgan asarlarni kuy ohangi, lad qiyofasi, doyra usuli turlichadir. Avvalo shunga xos bo'lgan mashqlar uslubini olib borish maqsadga muvoffiq tamoyillardandir. Chunki, maqomlarning nomlanishlari va doyra usullari bir xil bo'lgani bilan kuy yo'llari, lad asosi va kuy mavzulari har xildir. Tartibli mashg'ulotlar va tarkibli mashqlar sozandada maqomlarni idroklash ko'nikmasini to'g'ri shakllantirishini ta'minlaydi. Musiqiy shakl jihatidan maqomlarning cholg'u yo'llari o'ziga xos ko'rinishga egadir. Ular peshrav tamoyiliga asoslangan bo'lib, ashula yo'lidan keskin farq qiladi. Cholg'u yo'llarining barchasi uchun ham yagona xoslik, ularning «xona» va «bozgo'y»lardan iborat ekanligidir. (Xona – uy, ya'ni kuyning tashkil etgan tovushlar va uning boshqa unsurlari joylashtirilgan xona ma'nosini bildiradi.

Xona arab tilida *bayt* deganidir. «Baytul-she'r» deyilganda esa she'rning uy - xonasi tushuniladi. *Bozgo'y* kuyning qaytarma bo'lagi hisoblanadi va yana - ayt ma'nosini anglatadi.

FAN DASTURINING MAQSADI VA VAZIFALARI

Ushbu o'quv qo'llanmada milliy mumtoz asarlar, ya'ni bastakorlar yaratgan musiqiy asarlar o'rin olgan. Mumtoz deyilishiga sabab: mazkur asarlar xalqimizning qalbidan chuqur joy olib, milliy madaniyatimizni bu asarlarsiz tassavur qila olmaymiz. Bundan tashqari qo'llanmadagi musiqiy namunalar qadim ajdodlarimizdan to hozirgi kunga qadar etib kelgan maqom merosi asosida

ishlangan bo‘lib, aynan O‘zbekona bezak va mellizmlar, milliy ruhiyat mujassam bo‘lgan asarlar sirasiga kiradi.

Bu musiqiy asarlarni ijro etishda o‘ta ehtiyotkorlik bilan yondashmoq lozim. Asarlar ijrosi uchun milliy sozandalik maktabini o‘tagan, ijrochilik mahorati milliy asarlar ijro etish uchun moyil bo‘lgan sozandalar bo‘lishi zarur. Mazkur o‘quv qo‘llanma aynan musiqa san‘atiga ixtisoslashgan oliy o‘quv yurtlari uchun bo‘lganligi va undan akademik imtixonlarda ijro etiladigan bastakorlar yaratgan asarlardan foydalanish mumkin.

Evropa nota vositasi orqali bizning milliy asarlarimizni to‘la ifoda etib bo‘lmaydi. Chunki ba’zi pardalar taxminiy ya’ni ijrochining ta’bi, didi va uslubiga moslanadi. Sharq musiqasining Yevropa musiqasidan farqi xam ana shunda. Misol uchun biron bir asarni ijro etayotgan sozanda, chalayotganda erkalatib gapirayotgandek ijro etishi, soz sasini hissiyotli o‘ynatishi mumkin. Bu amallarni nota orqali ifodalab bo‘lmaydi.

O‘quv qo‘llanmada notaga ko‘chirish jarayonida mazkur asarlarning ilk ijrochilari yoki eng yaxshi ijro etgan sozandalar magnit yozuvlaridan foydalandik. qo‘llanmaning boshqa musiqiy adabiyotlardan farqi va yutug‘i ham shunda. Nota matni oddiy va sodda yozilishi bilan birga hatto musiqa maktabi o‘quvchilari ham foydalanishi mumkin bo‘lgan asarlar ham mavjud.

Milliy musiqa madaniyatimizning har qachongidan chuqurroq va atroflicha o‘rganish va uni xalq ichida keng targ‘ib qilish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir. Binobarin, O‘zbek musiqa va raqs madaniyati qadim-qadimdan boy an‘analarga egadir.

Yurtimizda ansambllarning tuzilishi asosan o‘tgan asrning 1930–40 yillarida boshlangan. Mamlakatimiz bo‘ylab xalq hizmatida bo‘lgan sozanda va raqqosalarni to‘plab, katta jamoa qilib, millatimizga xos musiqiy janrlarini rivojlantirishgan hamda qayta tiklashgan. 1939 yili Moskvada birinchi bor O‘zbekiston kunlari o‘tkazilgan. Shunda Respublikamizga taniqli sozandalar, xonandalar va raqqoslar o‘z ijrolari bilan qatnashgan. Shunda Mukarrama Turg‘unboeva sozandalar ansambli bilan “Tanovor”, Usta Olim Komilov bilan “Doira raqsi” kabi ijrolari katta muvaffaqiyat qozongan. Shu sabab bu asarlar yangi zamon raqs va musiqa uyg‘unligida yaralgan dastlabki qadam edi. Ikkinchi jahon urushi yillarida ansambllardan agitbrigadalar tuzilib, ijro dasturlari kengayib borgan. 1940–60-yillarda ko‘plab ashula va raqs ansambllari tuzilib, poytaxtimizda ilk bor “Bahor” ansambli tuzilgan. Shundan so‘ng birin ketin, “Shodlik”, “Lazgi” va undan tashqari har bir viloyatda o‘z ansambllari tashkil etilgan. Mustaqillik yillarida ansambllarning soni tobora ortdi. Bular safiga “O‘zbekiston”, “Tanovar”, “Yetti go‘zal” “Zarafshon”, va ko‘plab ansambllarni ko‘shish mumkin. Bu ansambllarning takrorlanmas o‘z ijro dasturlari bo‘lib, orasidagi raqobat – rivojlanishga olib keldi. Ular yangi-yangi dasturlar tuzib, biri–birini takrorlanmas edi. Hatto ba’zi ansambllar o‘z ijro yo‘nalishiga ega edi. Bundan tashqari vohalarga xos dasturlar ishlab chiqib, xalqimizning ma’naviy ehtiyojlarini qondirar edilar.

Ansambllar asosan o‘z ijro dasturlarida musiqa va raqsning uyg‘unligi borasida ko‘plab izlanishlar olib borishgan. Musiqiy matndagi taasurolarni raqs harakatlari

orqali tomoshabinga osonroq etib borishi, xonandalar xonish qilganida ularning she'riy matnlaridan kelib chiqib, yangidan–yangi harakatlar o'ylab topilgan. Bu san'at asosan har bir fikrni san'atkorona etkazib berish orqali janrlar orasida o'z aksini topadi. Mumtoz kuylarni ma'no mohiyatidan kelib chiqib, eng go'zal va nafis, millatimizga xos raqs harakatlari bilan ifodalaydi.

Milliy sozandalik san'atini egallash maqsadida bo'lgan har bir yosh ijodkor mahoratini oshirish, tovush ohanggi (intonatsiya), ijro ruhiyati, ichki hissiyoti kabi xususiyatlarni bilishi va bundan tashqari ma'lum maktab namoyondalariga ergashishi lozim. Shunda yillar davomidagi mashqlar evaziga o'z yo'li, o'z ijrochilik uslubi paydo bo'ladi. Shunda milliy mumtoz asarlarimizni musiqiy matnini buzmagani holda o'z yo'lga solib ijro etishi mumkin. Qo'llanmada berilgan murakkab maqom asarlari aynan ijro yo'lini to'g'ri va aniq o'rganish uchun, bo'lajak sozandalarga biroz bo'lsada yordam berishi uchun yozildi.

CHOLG'U QISMLAR SHARHI

Musika ta'limida asarlarning tub mohiyatini anglab o'zlashtirish doimo ijobiy natijalarga olib kelgan. Shu bois, har bir o'quvchi yoki boshlang'ich darajadagi sozandalarni o'zlashtirayotgan asarlarini to'laqonli anglab, tushunib olishlari muhim ekanligini e'tirof etmoqchimiz. Garchan nazariy ma'nalarda maqomlarning tarkibiy qismlari to'g'risida ma'lumotlar atroflicha va asosli keltirilgan bo'lsada, mavjud bu manba'larga tayangan holda mashg'ulotlar uchun qisqacha sharh berib o'tishni lozim deb bildik.

Tasnif – *arabcha* so'z bo'lib, yaratilgan asar – *kuy* demakdir. Har bir maqomlarning cholg'u bo'limlari tasnif kuy yo'llari bilan boshlanadi. Uning takt-ritm o'lchovi 2/4, o'rniga qarab esa 4/4 hissada kelib kuy jarayonida o'zgarmay davom etadi. Tasniflarning doyra usullari deyarli bir xil bo'lsada, ba'zan kuy xarakteriga qarab qisqaroq shakldagi ko'rinishini ham uchratish mumkin. Tasniflar maqomlarning har birida mustaqil musiqiy mavzulariga egadirlar. Ularning kuy-ohang asoslari maqomi hisobiga bir biridan bevosita farqlanib boradi. Aytish joizki, ularning kuy bo'laklari ohang mazmunidan kelib chiqib goh uzun, gohida qisqa bo'lib, xona va bozgo'ylari turlicha bo'lishi ham mumkin. Tasniflar maqom cholg'u yo'llarini boshlang'ich qismi bo'lib, o'z shakliga va albatta keng ovoz ko'lamiga egadir. Tasnif maqomlarning cholg'u yo'lini asosiy mavzu, negizi bo'lib ohang va ma'lum kuy bo'laklari o'zidan keyin keladigan qismlarda ham ritmik yoki kuy variatsiyalari sifatida ham uchrab turadi.

Tarje' - *arabchadan* qaytarish, takrorlamoq ma'nolarini anglatadi. Takt-o'lchovi 2/4. O'z ohangida ijro etilayotgan kuyni turli balandliklarda takrorlanib, ritmik va melodik variatsiyalar shaklida kelishi aynan tarje'ga xos xususiyatdir.

Gardun - “gardoniya” aylanuvchi, aylanma yo'lli, osmon gardishi, aylana, taqdir degan ma'nolarni anglatadi. Musika yunalishida esa Gardun ma'lum doyra usulining va shu bilan usul jo'rligida muayyan lad /maqom/ga muvofiq ravishda ijro etiladigan kuy hisoblanadi. Uning takt –o'lchovi juda

murakkab, 8/4 (2/4+3/4+3/4) lardan iborat. Gardunda bozgo'y har bir xonadan keyin takrorlanavermay, bir kuy muayyan tugab bo'lgandan keyin kelishi ham Gardunga xos xususiyatlardandir.

Muxammas - beshlangan, beshlik ma'nosini anglatadi, u ibora asosan g'azaliyotda keng qo'llanilib kelinadi. She'riyatda esa besh misradan tuzilgan she'r shaklidir.

Muxammasning takt-o'lchovi 2/4 yoki 4/4 (hajmli), hissali metro-ritmik o'lchovga asoslangan va, umumiy doyra usuli 16 - takti tashkil etadi. Sodda qilib aytganda, 16-hajmi doirasida bir butun kuy jumlasini tashkil topgan va bu hajm doimiy qaytarilishlarda saqlanib qolinadi. Uning xarakterli tomoni ham shunda, ya'ni xona va bozgo'ylarning doyra usuli bir xil o'lchovdadir. Kuyda xona bozgo'ylarining ketma-ketligi vaziyatga qarab o'zgarishi mumkin. Odatda xona bozgo'y bilan almashib keladigan bo'lsa, ayrim hollarda, ayniqsa avj pardalarida 2-3 xonalar bozgo'ysiz qaytarilishi ham amaliyotda uchray turadi. Muxammaslarda bir-biriga o'xshab ketiladigan ko'plab ohang bo'lakchalarini uchratish tabiiy hol. Aslida ularni faqatgina qaysidir jihatidan o'xshatish mumkin xolos. Bundan maqsad bir ohang bo'lagi qaytarilaveradi degan fikrga borish noo'rindir. Bu muxammaslarni yana o'ziga xos tomonlardan deb qabul qilish lozimdir. Muxammaslarning bu xususiyatlari janrning nafaqat shakli, balki badiiy-estetik qiymatini ham kamaytirmay, aksincha ularni yanada rang-barangligini ta'minlab, kuyni tugallanishiga beixtiyor ko'maklashadi.

Saqil - arab tilidan og'ir, vazmin, cho'zilgan ma'nolarni anglatadi. Musiqada esa murakkab doyra usulining nomidir. Takt-o'lchovi 2/4 va 4/4 hissali o'lchovlar almashinuvida yigirma to'rt takti o'z ichiga oladi. Bu benazir asarlarga juda ham ta'riflarni keltirish mumkin. Mushkilot yo'lidagi kuylarni ikki va undan ortiq cholg'u sozlarda ja'm bo'lib ijro etilishi eshituvchiga huzur-halovat baxsh etadi. Albatta, bunday yuksak saviyaga erishish uchun ansambldagi sozlarni sadolanishiga e'tiborni qaratish va diqqat bilan ijro etish zarurdir.

Ushbu o'quv qo'llanmadan ansambl ijrochilari yanada kengroq foydalanishlarini inobatga olib, shashmaqomning birinchi guruh sho'balaridan Saraxborlar va ularning taronalarini nota matnini berishni ham lozim deb topdik.

Saraxbor - Saraxbor ikki so'zdan tuzilgan bo'lib, "sar" - tojikcha bosh, boshlanish, "axbor" arabcha "xabar" so'zining ko'pligidir, ya'ni saraxbor-axborot beruvchi bosh kuy, ashula, maqomlar ashula bo'limining asosiy, bosh mavzusidir.

Odatda Saraxborlarda bir ladga tayanmasdan bir necha lادلarni badihaviy qo'llash ko'nikmalari mavjuddir. Shuning uchun Saraxborlar o'z asosiy lad tonalligidan ko'pincha o'rta qismida (ayniqsa avjlarda) boshqa ladga o'tadi. Bunday tonalliklarni o'zaro almashuvi maqomlarning ma'lum ichki qonuniyatlaridan kelib chiqadi. Maqomlarni ziyraklik bilan ijro qilganimizda, ma'lum lad tonallik tizimi mavjudligini ko'ramizki, bu kuylar o'zining rang-barangligi bilan asarlardagi turkumiylikni ta'minlashda muhim omillardan hisoblanadi. Saraxborlarning doyra usul sur'ati vazmin bo'lib, ularni o'zlashtirilishi biroz mushkul kechishi mumkin. Saraxborlarga xos murakkab va nozik ashulla yo'llarini va ularning mazmunini tinglovchiga yetkazish uchun

sozandalar ansambli ijrochilaridan yuksak mahoratli va tajribali bo'lishi lozimligini talab etadi.

Yirik asarlar hisoblanmish Saraxborlarni ijro etishdan avval, har bir ansambl ijrochisi maqomlarimizni kuy rivojlanishida o'ta dolzarb vazifani bajaruvchi namudlar haqida to'liq tasavvurga ega bo'lishlari talab etiladi. Bu kabi namudlar (ko'rinishlar) cholg'u ansamblida o'z aksini topsa, asarni to'liq ijrosini ta'minlash biroz oson kechadi. Saraxborlarni tarkibiy jihatdan ko'rinishi juda murakkabdir.

Ansambl – doyra, g'ijjak, nay, qo'shnay, chang, rubob, dutor, tanburdan iborat bo'lib, bir muncha ularni soni ko'paytirilgan bo'lishi ham mumkin. Amaliyotdagi tajribalar ko'rsatadiki, sozandalarning sonini ko'payishi, asarlarni o'zlashtirish jarayonini bir muncha mushkillashtiradi. Bunday hollarda har bir cholg'u sozlaridan kerakligini tanlab olish maqsadga muvofiqdir.

Yuqorida nomlari zikr etib o'tilgan kuylarni ansambl jo'rligida ijro etishni bir oz engil kechish imkoniyatlari ham mavjud. Bunga asosan asardagi xonalarni sozlarga biriktirish bilan erishiladi. Buning uchun ansambl o'qituvchisini sozlar haqida tasavvuri hamda ularning tovush ko'lami imkoniyatlarini bilishi muhim ekanligini eslatib o'tish joizdir. Chunki, yuqori pardalarda ijro etiladigan xonalarni dutor, qo'shnay yoki ud sozlariga tavsiya etish maqsadga muvofiq emas. Ularni jarangi yetmaydi va kutilgan sadolanishni bermaydi. Shu bois, jarangi bulardan ortiqroq bo'lgan sozlar g'ijjak, nay, rubob, chang ijrolari ovoz ko'lami har tomonlama keng imkoniyatga egaligini inobatga olib va kuy mazmunidan kelib chiqib taqsimlash o'rindir. Odatda, sozlar taqsimoti cholg'u yo'li yoki ashula yo'lida bo'ladimi, alohida e'tiborni talab etadi. Cholg'u musiqasining ansambl talqini bu uslubni taqozo etadi. Maqom ijrochiligida uning badiiy-estetik jihatlarini namoyish etish uchun ushbu uslub qo'llaniladi.

Asardagi hissiyotlarni sozlarda aks ettirish mezoni ham ahamiyatli tomonlardan hisoblanadi. Musiqada bu jarayon «dinamika» mezoni deyiladi. Unda bezaklar va nola-qochirimlarni haddan ziyod bo'lmasligiga, bir xillikka, ijro etilayotgan ohangni past-balandligiga (f - p) e'tibor berish kerak. Maqom ijrochiligi yoki umuman cholg'u ijrochiligida dinamik unsurlarni joyida va me'yorida ishlatish juda ahamiyatlidir. Asarning boshidan oxirigacha baland (f yoki ff), qattiq «hammaga yetadigan» ovozda ijro etish bilan hech narsaga erishib bo'lmaydi. Musiqaning bevosita ijrochilik mezonini «jonli jarayoni» deyilishining ham sababi shunda. Jonli jarayonning esa, o'z qoidalari mavjud. Unga binoan musiqa ijrochiligida nafosat va hayrat o'z sehrini namoyish etishi lozim. Nafosat esa cholg'u sozlarni talqinida namoyon bo'lib, tinglovchi hayratiga sazovor bo'ladi. Ana shu mezonga, musiqada «dinamika» deyiladi. Musiqiy merosimizning boy va serqirraligi barchaga ayon. Uning tarkibida shunday benazir xususiyatga ega bo'lgan asarlar mavjudki, ular turli tarkibdagi ansamblalarda turlicha jozibada yangrashishi mumkin.

Masalan: Munojot kuyini tanbur sozini o'zida maromiga etkazib ijro etish mumkin bo'lsada, unga yoniga dutorni jo'r bo'lishligi bilan o'zgacha bir zavq

paydo bo'ladi. Merosimizda durdona kuy ohanglar ko'p, ularni sozlarga to'g'ri taqsimlabgina ansambl salohiyatini yanada yuqori bosqichlariga erishiladi.

Har bir ansamblning o'z o'rnini, tarkibi va rahbari bo'lishi muqarrar. Ansamblning ijroviy jihatlari ana shu tarkib asosida shakllanadi. Shuning uchun ham muayyan bir kuyning ansamblar talqini doimo o'zgacha bo'ladi. Jumladan: «Navrozi ajam yoki Nasrulloi» musiqiy namunasi O'zbekiston xalq artisti A. Ismoilov rahbarlik qilayotgan maqomchilar ansambli ijrosida bir go'zal tarannumga ega bo'lsa, O'zbekiston Davlat Konservatoriyasi "An'anaviy cholg'u ijrochiligi" kafedasi F. Sodiqov nomli ansamblida o'zgacha joziba bilan yangrashini guvohi bo'lamiz.

Sozlar taqsimotini ansamblar ijrochiligida muhim ahamiyat kasb etishi va o'zlashtirish jarayonining e'tiborli jihatlardan ekanligini nazarga olib «Saraxbori Buzruk» musiqiy namunasini sozlar talqiniga bo'lib chiqamiz. Shoyad yosh maqom ijrochilari ansamblariga namuna bo'lib xizmat qilsin. Odatga ko'ra, har bir cholg'uchilar jamoasi, ya'ni ansambl o'z tuzilishi, tarkibi, rahbari va shunga mos ijro uslub tanlab oladi. Shunga ko'ra, katta ansambl, kichik ansambl, kvartet ansamblardan tarkib topadi. Ijro amaliyoti esa ansambl imkoniyati va cholg'ularning mutanosibligiga asoslanib boradi.

Avvalo, ansambl sozandalarini jamoa bo'lib ijro etish ko'nikmalarini jonlantirib, bir xillik tamoyilda ijro etishga sozlash juda katta ahamiyatga egadir. So'ngra, ansamblni «bir cholg'u» o'rnida tasavvur etib «registrarlar» taqsimoti bilan ijroni turli cholg'u sozlarga bo'lish maqsadga muvofiq bo'ladi. Bunda har bir cholg'uning tembral va ijroviy imkoniyatlaridan kelib chiqish maqsadga muvofiqdir. Ma'lumki, sozandalar ansamblining asosiy vazifasi xonandalarga jo'r bo'lish hisoblanadi. Mazkur qo'llanmada asosiy e'tibor shu jihatga qaratilgan. Yana shuni ham ta'kidlamoq lozimki, mukammal sozlardan biri xuddi ashulachidek yaxlit asarni ham ijro etishi mumkin.

O'quv qo'llanmada Saraxborlardan birini ansamblga moslashtirib, cholg'ularga taqsimlab ijro etilgan variantini namuna sifatida tavsiya etamiz.

Asar Daromad, Miyonhad, Dunasr, Namudi uzzol, Muxayyari Chorgoh, avji Muxayyar va Furovarddan tarkib topgan. Saraxbori Buzruk – reprizasi qisqartirilgan murakkab uch qisimli AVA1 shaklidir. Uning birinchi qismi-"A" o'z navbatida uch qismdan Daromad (40-takt), Miyonhad (40-takt) va Dunasr (57 -takt) dan iborat. Saraxborning ikkinchi qismi-"V" o'z navbatida ikki qismdan iborat bo'lib, bunda avj sifatida "Namudi Uzzol" (49-taktlar) va "Namudi Muxayyari Chorgoh" (87-takt) va Furovard esa (40-takt) lardan foydalanilgan. Namudlarning yetakchi ladga qaytaruvchi va Saraxbor melodik- intonasion asosga ulovchi sifatida esa "hang" tushirma keladi. Saraxbor reprizasi, ya'ni uchinchi qaytarma qismi A1 birinchi qism A dagi Dunasrning qisqargan va ma'lum darajada o'zgartirilgan variantidan iborat. Saraxbori Buzrukda Namudi Uzzol, Namudi Muxayyari Chorgoh namudlari keladi.

Ohang bo'laklarini cholg'u ansambliga taqsimoti va ketma-ketligini, turli variantlarda (sharoitdan kelib chiqib) tuzish maqsadlidir. Tavsiya etilayotgan namunada, asar rivojining dramaturgik holatiga xos tuzilgan va ohang bo'laklari ketma-ketligi bir tartibga keltirilgan. Ansambl tarkibida 1 ta chang, 2 ta tanbur, 2 ta

dutor, bitta rubob, hozirda ud sozi qo'llaniladi, bitta nay, bitta qo'shnay, ikkta g'ijjak va doyra cholg'ulari o'rin oladi.

Asar osoyishtalik vaziyatda, o'rtacha sur'atda va o'rtacha ovoz tarannumida daromad qismi ijro etiladi. «Saraxbor» kuyining asosiy mavzusi hamda asarning asosiy g'oyasi bilan tanishtiriladi. Asarning ana shu qismi, go'yoki Saraxbor olamiga olib kirishi lozim. So'ngra unda tasavvuriy sayohat boshlanishi, birin-ketin alohida cholg'ular yordamida tanishib chiqilishi ko'zlanadi. Shu nuqtai nazardan daromad, eng salobatli vazmin, shu bilan birga falsafiy ohanglar taratuvchi g'ijjak (yoki ansambl tarkibida sato bo'lsa) cholg'usi ijrosida yangraydi.

M. M. ♩=72=78

Daromad ijrosidan keyin ansambl birgallikda asarda keladigan bog'lovchi vosita bo'lagi Hangni ijro etadi.

Go'yoki, yangi nafas bilan harakat boshlanadi va umumiy cholg'u sozlar ishtirokida fikr ma'qullanayotgandek ta'ssurot tug'iladi. Uning natijasida ohangning yangi ufiqlari ochilishiga imkon tug'iladi. Agarda "hang" dan boshqa namudlarga o'tib ketilganda o'z-o'zidan tinglovchida g'aliz tasavur hosil bo'lishi mumkin. Bu vazifa umumiy ansambl zimmasiga yuklatiladi. Maqomot qoidasiga muvofiq "xang" lar shashmaqom, mumtoz va bastakorlik merosida muhim vazifani kasb etadi. Ansambl tarkibidagi cholg'ularda asardagi "hang" larni qaytarish esa bevosita kuy yaxlitligini ta'minlashga yaqindan ko'mak va uzviy bog'liqlikni hosil etishga yordam beradi. Shu bilan cholg'ular, ya'ni sozlar munozarasi boshlanadi.

Miyonhad – Shashmaqom tarkibiga kirgan asarlardagi muhim o'rini shundaki, o'zidan oldin va keyin keladigan "had" larni muvofiqlashtiruvchi vazifani bajaradi. Shu bois, bu vazifa yangroq ovoz taratuvchi cholg'ulardan qashqar rubobi va changa berilgani ma'qul. Rubob va chang ijrosini ansambl birgalikda qo'llab quvvatlaydi va kulminasion bo'limigacha birga ijro etiladi. Bu

holat, buzruk modulidan (tonal ladidan) uzoqlashmagan holda keladigan avj va asardagi o‘z o‘rnida egallashga tayyor bo‘lgan boshqa namudlar kelishuvini ta‘minlash “miyonhad” ni vazifasini tashkil etadi. Buning natijasida kuy ruhini to‘laligicha saqlashga erishiladi. Shashmaqom tarkibidan joy olgan yoki mumtoz musiqa merosiga aylangan asarlarni barchasida “miyonhad”, o‘zidan oldin kelgan ohangni tonalligini yo‘qotmagan hoda uning keyingi rivojigi juda katta yordam beradi.

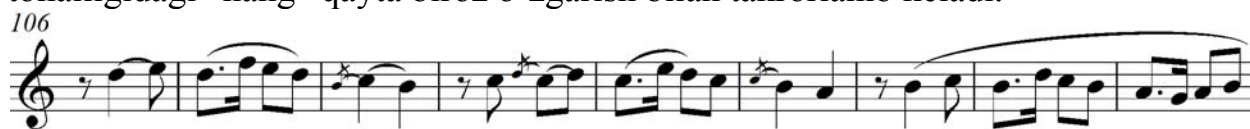
Dunasrdan oldin daromaddan keyin kelgan “Hang” to‘liq o‘zgarmagan holda qaytariladi.

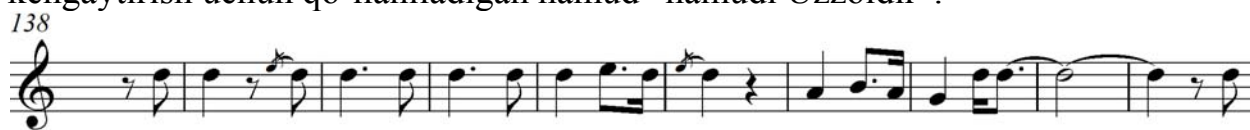
Dunasrlar odatda shashmaqomning birinchi va ikkinchi shu‘balarida ohangni bir oktava yuqori pardada aynan takrorlanishini ko‘rsatadi. (namoyish etadi). Ammo, Saraxborlar bundan mustasno. Dalilimiz shundan iboratki, asariyat Saraxborlarda dunasr bir oktava yuqori pardada biror o‘zgarishlar bilan beriladiki, daf‘atan buni ilg‘ab olish biroz mushkilroq bo‘lishi ham mumkin. Saraxborlarda “dunasr” odatga ko‘ra o‘zgacha ko‘rinishda ham kelishi mumkin. Asarni bu qismini ansambl birgalikda ijro etsa maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Dunasrdan keyin har bir “had” ni bog‘lovchi qo‘rilmalar sifatida asar tonalligidagi “hang” qayta biroz o‘zgarish bilan takrorlanib keladi.

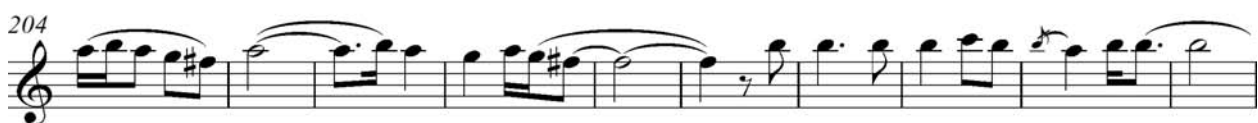
Saraxbori buzruk asarini yanada mukamallashib va kompozisiyasini yanada kengaytirish uchun qo‘llaniladigan namud “namudi Uzzoldir”.

Odatda, Namudi Uzzol va Namudi Ushshoq birga ijro etiladi, ya’ni ketma-ketlikda. Lekin, bu asarda qoidadan biroz cheklanilgan. Chunki, bundan keyin keladigan Muxayari Chorgoh namudi – Ushshoq namudi bilan uyg‘unlasha olmaydi. Shu sababli ushbu hol asar uchun xarakterlidir. Ijro amaliyotida shuning uchun ham ehtirosli va nozik jihatlarni namoyish etish uchun ko‘proq nay va

g'ijak cholg'usi orqali sadolantirish (ansambl tarkibida nay bo'lsa), asarga o'zgacha joziba kiritadi.

Shu nuqtai nazardan Uzzol rivojlanib 8 taktidan ansambl ijrosida asta-sekin yuqori nuqtaga olib chiqib, o'z o'rnini "Namudi Muxayyari Chorgoh"ga beradi.

Ushbu kuy bo'lagi butun asarni boricha barqarorligini yaxlit ta'minlab, asarga to'raligicha joziba baxsh etadi.

Yuqori pardalarni g'ijjaklar zilu - bomida nolishi bilan ifodalab eng yuqori pardaga kuyni tayyorlab olib chiqadi va anambl sadosi unga madad bo'ladi. Shu yo'nalishda davom etib asosiy mavzu ansamblga topshiriladi. Ansambl avj tizimini yakuni sari pasayib boradi. "Namudi Muxayari Chorgoh" avjidan so'ng "Furovard" bilan bog'lanish uchun mutloqo o'zga sur'atdagi "hang" kiritiladi.

Ushbu "Hang" oldingilardan biroz farqi bo'lganligi bois, Tanbur va dutorlarda yangrasa eshituvchiga o'zgacha ruh bag'ishlaydi. (Izoh) Nega shundayligi maqom nazariyotchilari tomonidan hanuz tadqiq etilmagan. Xuddi shu holat Saraxbori Navoga ham ta'luqli. Chungi, kuy yo'nalishida bunday keskin burilishlar ishlatilishiga muayan sabablar bo'lishi kerak.

Asarni yakunlov qismiga yaqinlashganligi sababli "Furovard"ni Sato (yoki g'ijjak) cholg'usida ijro etilsa yanada ham o'zgacha nozik ehtirosli joziba o'z aksini topadi.

Shularni inobatga olib yuqorida bayon etilgandek, sozlar munozarasi savol-javobidan so'ng ansambl asardagi oxirgi "hang" bilan butun asarga xotima yasaydi.

Ushbu asarning turli variantlari ustoz sozandalar tomonidan o'ziga xos maqomda ijro etilgan. Turli cholg'ularga moslangan namunalarida asarning ijrochi va cholg'uning imkoniyatlari bilan ham xarakterlanadi. Shashmaqomning nasr bo'limining birinchi shu'basidan joy olgan Saraxbori Buzrukni taronalari haqida alohida to'xtalib o'tishni joiz deb topdik.

Tarona - musiqa istilosida kuy yoki ohang ma'nosida keladi. Aruz ilmida esa she'rning ruboiy shaklini ifodalovchi nomdir. Taronalarni ijro etishda albatta, har bir cholg'u ijrochisidan maqomlarning nazariy bilimini yuksak darajada bo'lishini talab etiladi. Chunki, har bir cholg'uvchi ijro etilayotgan asarni nazariy tahlil qila bilishi alohida jarayon hisoblanadi. Binobarin, bundan ko'zlangan maqsad ijrochi bir taronadan, ikkinchisiga o'tishda ularning usulini to'liq o'zlashtirishlari zarur bo'ladi. Saraxbor taronalarining barchasida ohang bo'laklari qaytarishlari ko'p takrorlanganligi bois, ijrosini sozlarga sozlar munozarasi sifatida qo'llanildi. Taronalar usuli va ohangi ijrochida yaqqol namoyon bo'lsa, ijro etilajak asarni to'liq ifodasini hosil etadi. Ansambl tarkibidagi talabalarning usullarni o'zlashtirishlarini nazorati rahbar zimmasidadir.

Qo'llanmada Saraxbori Buzrukning taronalarini nota matni asl holatini saqlagan holda ba'zi notalarni ko'rinishdagi farqini inobatga olinmasa, ijro jarayonida ohangda hech qanday o'zgarish sodir bo'lmaydi. Taronalar ohang bo'lakchalarini tez-tez takrorlanganligi bois, cholg'u ijrochilarining xotiralarida saqlanishi va o'zlashtirishlarini inobatga olib "sozlar taqsimoti" larga ajratib berildi. Taronalarning xususiyatli tomonidan yana biri shuki, ularning aksariyati yakka-yakka holda ma'lum bir ashula qiyofasini to'laligicha qoplay olmaydi. Ular birin - ketin ijro etilar ekan, bir-birlarini mazmunan to'ldirib va boyitib boradi. Ma'lum bir qoidaga asoslanib muayyan bir turkumni ham tashkil etadi. Ularga ijodiy yondoshib tahlil qilinganda xilma-xil, murakkab, ba'zida kuy qiyofasini nechog'liq orginal xususiyatlarga ega ekanligini kuzatish mumkin.

Xulosa qilib aytish lozimki, maqomlarimizni yosh ijrochilarda singib borish jarayoni anchagina yillarni o'z ichiga oladi. Shunday bo'lsa ham yoshlarimizni kelajakda barkamol insonlar bo'lib, o'z kasbiga vafodor, vataniga sodiq, musiqa sohasida esa etuk bilimdonlarni tayyorlab, umuminsoniy fazilatlarini yanada ravnaq topishi va xizmat qilish uchun mos holda tarbiyalanishi biz murabbiylarning eng dolzarb vazifamiz ekanligini his etib yashamog'imiz bugungi va ertangi kunimiz shiori bo'lmog'i zarur. Yaratganga behisob hamdlar bo'lsinkim, beg'ubor, beg'araz, komil piru – ustozlar ezgu harakatlari bois, maqomlarimiz bizning kungacha etib keldi. Bizning oliy maqsadimiz bu merosni nota yozuvlari, saqlanib qolgan magnit tasmlari, likopchalar orqali yosh avlodga yetkazib, imkon qadar o'rgatib borishdir. Ba'zida bu sohada ham har xil qarashlar, munozaralar, bahslar yuritilib turadi. Lekin, biz bu turfa fikrlarga chalinmasdan, shu kungacha qanday tartibda o'rgatilib kelingan bo'lsa, shu an'anani davom ettirib borish tarafdorimiz. Ilm bo'lgandan keyin fikr- qarashlar ham o'zgacha bo'ladi.

Jaloliddin Rumiyning /Fiyhi ma fiyhi/ * **Ichindagi ichindadir**⁶ asarida shunday hayratomuz fikr bildiradiki: - bilganlar bilan bilmaganlar bir majlisda ishtirok etib, o'qilanayotgan va'zdan hamma yig'lashar edi. SHunda bilganlar bilmaganlarga qarata; - nega yig'lashadi, ustiga-ustak tilni ham umuman tushinmaydiku? Bilganlar orasida bor yo'g'i 10 dan biri zo'rg'a anglab tushinyapti, ular bo'lsa yig'lab siqtashadi? Bu holat haqida J.Rumiyan

⁶ Жалолииддин Румий. Маънавий Маснавий 7-бет.

so‘rashganda: So‘zning o‘zini tushinishga hojat yo‘q, aslida mohiyatini, maqsadini anglamoqlikni tavsiya etib o‘tadi. Nihoyatda bu fikr bizning ham faoliyatimizda qo‘l keladigan yo‘llardan hisoblanadi. Ansambl fani uchun tanlangan dastur tajribali ustozlar bilan maslahatlashgan holda, kelajakda sozandalarning yanada ravnaqi uchun bir vosita bo‘lib xizmat qilishiga umid bog‘lab qolamiz.

Biz qo‘llanmada baholi qudrat Saraxbori Buzrukni taronalari bilan ansambl ijrosiga moslashtirilgan talqin yo‘lini berishga harakat qildik. Avvalo har bir ustoz ushbu uslub asosida o‘zi sozlar bo‘linishini ta‘minlashi kerak (sharoitdan kelib chiqib). Qolaversa, biz tavsiya etgan cholg‘ular taqsimoti, talabalar amaliyotida ko‘rib chiqilgan va ijrochilik uchun mos jihatlari mavjuddir. Shashmaqom ashula bo‘limining qolgan tarkibiy qismlarini mana shu uslubda cholg‘ularga taqsimlash har bir ansambl rahbarining ixtiyoriga havola. Bunda bizning tajribamiz dasturi amal bo‘lsa ajab emas. Shu bois biz qo‘llanmaning nota bo‘limida Saraxbori Buzrukning taronalari va cholg‘u bo‘limining barcha tarkibiy qismlari nota ko‘rinishda berildi.

Sozandani tajribadan kelib chiqib, kuyidagi tartibda ijro dasturiga asarlar tanlab, o‘zlashtirish uchun tavsiya etiladi.

1-bosqich 1- semestr

Buzruk maqomi - Tasnifi Buzruk, Tarje‘i Buzruk, Garduni Buzruk, Muxammasi Buzruk, Muxammasi Nasrullovi, Saqili Islim, Saqili Sulton. Talabalarining mustaqil o‘zlashtirishlari uchun: Toshkent-Farg‘ona yo‘lidan: Yolg‘iz 1-2, Na xushdirkim, Farg‘onacha Tanavor.

1- bosqich 2- semestr

Saraxbori Buzruk 1-6 taronalari, Talqini Uzzol taronasi, Nasrullovi 1-3 (ashula yo‘li) taronasi, Nasri Uzzol, Ufori Uzzol.

Mustaqil dars uchun: Mug‘ulchai Buzruk(turkum), Savti Sarvinoz, Iroq(turkum), Rok(turkum).

2- bosqich 3- semestr

Rost maqomi –Tasnifi Rost, Garduni Rost, Muxammasi Rost, Muxammasi Ushshoq, Muxammasi Panjgoh, Saqili vazmin, Saqili Rak-rak.

Toshkent-Farg‘ona yo‘lidan: Qalandar 1- 5, Ushshoqlar (ashula – kuy yo‘llari), Nasrullovi 1- 5 (chog‘u yo‘li), Ajam, Navro‘zi ajam, Ajam taronalari.

2-bosqich 4- semestr

Saraxbori Rost 1- 6 taronalari va suporishi, Talqini ushshoq taronasi, Nasri ushshoq taronasi, Navro‘zi Sabo, Talqinchai Navro‘zi Sabo. Ufori ushshoq.

Mustaqil dars uchun: Savti ushshoq (turkum), Savti Kalon (turkum).

3- bosqich 5- semestr

Navo maqomi- Tasnifi Navo, Tarje‘i Navo, Garduni Navo. Nag‘mai Orazi Navo, Muxammasi Bayot, Muxammasi Xusayni, Saqili Navo.

Mustaqil dars uchun:

Toshkent-Fargʻona yoʻli: Bek Sulton 1- 2, Nagʻora Bayoti, Bayotlar, Chapandozi Bayot. Surnay navo ijro yoʻlidan: Surnay Dashnoboti.

Saraxbori Navo 1-2 taronalari, Talqini Bayot, Nasri Bayot taronalari, Orazi Navo 1-3 taronasi, Xusayni Navo, Ufori Bayot.

Mustaqil dars uchun: Savti Navo(turkum), Mugʻulchai Navo(turkum), Mustahzodi Navo(turkum).

3-bosqich 6- semestr

Dugoh maqomi – Tasnifi Dugoh, Tarjeʻi Dugoh, Garduni Dugoh, Peshravi Dugoh, Saqili Dugoh, Muxammasi Dugoh, Muxammasi chorgoh, Muxammasi Xoʻjaxoji, Muxammasi Chorsarxona, Saqili ashkullo.

Mustaqil dars uchun: Toshkent- Fargʻona yoʻlidan: CHorgohlar, Mushkiloti Dugoh, Munojot- 1-5, Bozurgoniy.

Saraxbori Dugoh 1-6 taronalari, Talqin va Nasri Chorgohlar taronasi, Orazi Dugoh, Dugoh Xusayni 1-5, Ufori Chorgoh, Savti Chorgoh(turkum), Mugʻulchai Dugoh (turkum), Qalandari Dugoh, Samandari Dugoh, Saraxbori Oromijon, Ufori Oromijon, Chorgoh 1-6.

4- bosqich 7- semestr

Segoh maqomi – Tasnifi Segoh, Tarjeʻi Segoh, Hafifi Segoh, Garduni Segoh, Muxammasi Ajam, Muxammasi Mirzo Hakim, Saqili Bastanigor.

Mustaqil dars uchun: Toshkent- Fargʻona yoʻlidan: Katta Segoh, Segoh (Toʻxtasin Jalilov), Miskin 1- 5, Mushkiloti Segoh, Nasri Segoh, Segoh (cholgʻu yoʻli), Giryas 1- 2, Galdr 1- 2.

Saraxbori Segoh 1-6 taronalari, Talqini Segoh taronasi, Navroʻzi Xoro 1- 3 taronasi, Navroʻzi Ajam tarona, Ufori segoh.

Mugʻulchai Segoh (turkum), Figʻon 1- 2, Nimchoʻponi, Ilgʻor, Guluzorim.

4-bosqich 8- semestr

Maqomi Iroq - Tasnifi Iroq, Tarjeʻi Iroq, Muxammasi Iroq, Saqili avval (1), Saqili duvvum (2), Saqili Kalon.

Mustaqil dars uchun: Toshkent- Fargʻona yoʻlidan: Toshkent Iroqi (ashula yoʻli), Margʻiloncha Iroq (J.Sultonov), Surnay Iroqi, Sarparda, Choʻli Iroq, Sharob 1–2, Eshvoy (ashula va cholgʻu) yoʻllari. Saraxbori Iroq 1-6 (taronalari), Muxayari Iroq 1-4(taronalari), Chambari Iroq Uforisi.

Ushbu dasturda nomlari bayon etilgan barcha asarlarning nota yozuvlari va barcha kerakli boʻlgan maʼlumotlar mavjud boʻlganligi sababli qayta takrorlamaslikni joiz deb topdik.

FOYDALANILGAN VA TAVSIYA ETILGAN ADABIYOTLAR

1. Z.Egamberdiyev, Egamberdiyeva. Al-Kindiy. “Sovet O‘zbekistoni san’ati” jurnali. 10-son, 31-bet. T., 1978.
2. D.Rashidova. Darvesh Ali Changiy. “Sovet O‘zbekistoni san’ati” jurnali. 10-soni 19 bet. T., 1978.
3. A.Navoiy, «Mahbub ul qulub». T., 1983.
4. A.Fitrat, O‘zbek musiqasi to‘g‘risida, « Alanga» jurnali, 2-soni 21bet, 1928 yil.
5. I.Rajabov. Maqom masalalariga doir, T., 1963.
6. Y.Rajabiy. «Shashmaqom». T., 1-jild, 1970.
7. Y.Rajabiy. «Shashmaqom». T., 2-jild, 1970.
8. Y.Rajabiy. «Shashmaqom». T., 3-jild, 1970.
9. Y.Rajabiy. «Shashmaqom». T., 4-jild, 1972.
10. Y.Rajabiy. «Shashmaqom». T., 5-jild, 1973.
11. Y.Rajabiy. «Shashmaqom». T., 6-jild, 1975.
12. O‘zbek xalq musiqasi, T., 1-jild, 1955.
13. O‘zbek xalq musiqasi, Toshkent, 2-jild, 1957.
14. A. Fitrat. O‘zbek klassik musiqasi va uning tarixi, «Fan» 1993.
15. Y.Rajabiy. «Musiq merosimizga bir nazar» T., 1978.
16. Ishoq Rajabiy. «Maqomlar». San’at nashriyoti, T., 2006.
17. O.Matyokubov. «Maqomot». T., 2004.
18. O.Matyokubov. Buxoro Shashmakomiga bir nazar. T., 2014.
19. O.Matyokubov. Uzbekska klassicheskaya muzyka. T., 2015.
20. J.Rumi. «Ma’naviy Masnaviy». T., 1999.
21. I.Akbarov. «Musiq lug‘ati». T., 1987.
22. I.Rajabov. “Maqomlar”. T., 2006.
23. R.Abduazimov. Cholg‘u ijrochiligi (rubob). T., 2016.
24. R.Qosimov. An’anaviy cholg‘u ijrochiligi (rubob). T., 2016.

Tasnifi Buzruk

M.M. ♩ = 90

1-xona (ansambl)

Бозгуй
дугор-танбур

The musical score for "Tasnifi Buzruk" is written in 2/4 time with a tempo of 90 beats per minute. It consists of ten staves of music. The first staff is marked *mf* and includes the label "1-xona (ansambl)" and "Бозгуй дугор-танбур". The second staff continues the melody. The third staff is marked "2-xona (chang, ud)". The fourth staff is marked "Bozgo'y (ansambl)". The fifth staff is marked "3-xona (rubob)" and *f*. The sixth staff is marked "Bozgo'y (ansambl)" and *mf cresc.*. The seventh staff continues the melody. The eighth staff is marked "4-xona (g'ijjak)" and *f cresc.*. The ninth and tenth staves continue the melody. The score includes various musical notations such as eighth notes, quarter notes, and rests, as well as dynamic markings like *mf*, *f*, and *cresc.*

Bozgo'y (ansambl)

f cresc.

5-xona (qo'shnay)

mf

Bozgo'y (ansambl)

6-xona (ansambl)

f

Bozgo'y

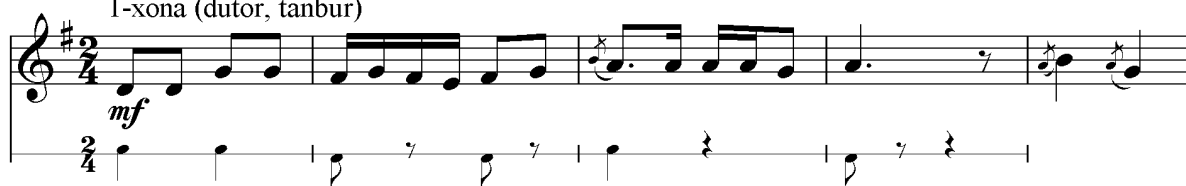
atacca

The image shows a musical score for a piece titled "Bozgo'y". It consists of four staves of music. The first staff contains a melody with eighth and sixteenth notes. The second staff continues the melody with a half note and a quarter rest. The third staff begins with the title "Bozgo'y" and features a more complex melody with eighth and sixteenth notes, ending with a repeat sign and a fermata. The fourth staff continues the melody with a long slur and ends with a repeat sign and a fermata, followed by the instruction "atacca".

Tarje' Buzruk

M.M. ♩ = 116

1-xona (dutor, tanbur)

2-xona (ansambl)

(dutor, tanbur)

(ansambl)

3-xona

Bozgo'y (ansambl)

mf

4-xona (g'ijjak)

Bozgo'y (ansambl)

5-xona (ansambl)

mf

Bozgo'y

(dutor-tanbur)

6-xona (ansambl)

f

7-xona (ansambl)

f

(g'ijjak)

tr

(rubob-chang)

tr

(dutor-tanbur-ud)

mf

Bozgoy (ansambl)

mf

8-xona (ansambl)

Bozgo'y (ansambl)

atacca

The musical score is written for a 7-xona ensemble. It consists of ten staves of music in G major (one sharp). The first staff begins with a treble clef and a key signature of one sharp. The music is in 2/4 time. The first staff has a dynamic marking of *f* (forte). The second staff has a dynamic marking of *mf* (mezzo-forte). The third staff has a dynamic marking of *mf*. The fourth staff has a dynamic marking of *mf*. The fifth staff has a dynamic marking of *mf*. The sixth staff has a dynamic marking of *mf*. The seventh staff has a dynamic marking of *mf*. The eighth staff has a dynamic marking of *mf*. The ninth staff has a dynamic marking of *mf*. The tenth staff has a dynamic marking of *mf*. The score includes various musical notations such as eighth notes, sixteenth notes, and rests. There are also dynamic markings like *f*, *mf*, and *atacca*. The score is divided into sections by double bar lines and repeat signs.

Garduni Buzruk

M.M. ♩ = 88

Bozgo'y (Ansambl)

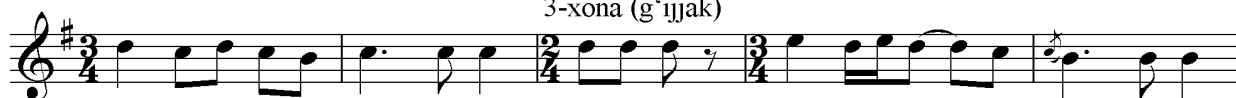
1-xona (rubob)

2-xona (ansambl)

3-xona (g'ijjak)

Bozgo'y (ansambl)

4-xona

Bozgo'y (dutor-tanbur)

5-xona (ansambl)

The musical score consists of six staves of music in G major (one sharp). The time signatures are 3/4, 2/4, 3/4, 2/4, 3/4, and 2/4, alternating between the first and second staves. The notation includes eighth and sixteenth notes, often beamed together, and rests. The piece concludes with a double bar line.

Bozgo'y

rit.

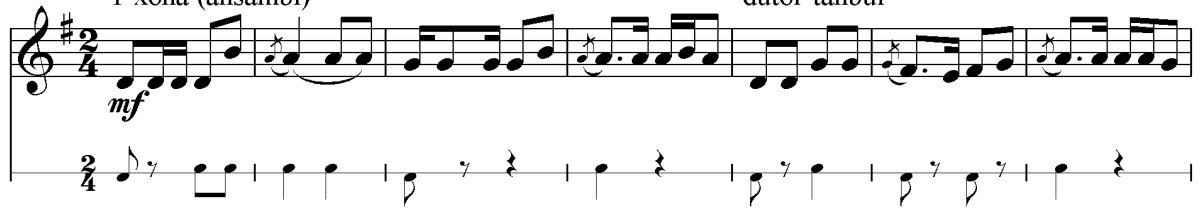
attacca

Muxammasi Buzruk

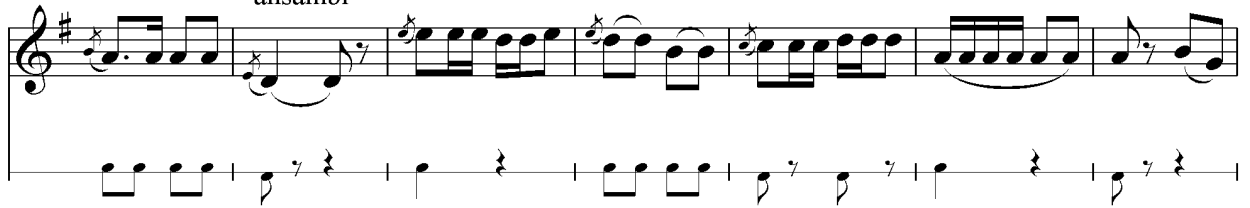
M.M. ♩ = 65-70

1-xona (ansambl)

dutor-tanbur

ansambl

Bozgo'y (rubob)

ansambl

2-xona

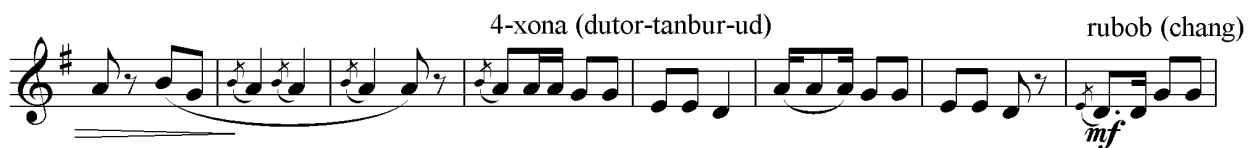
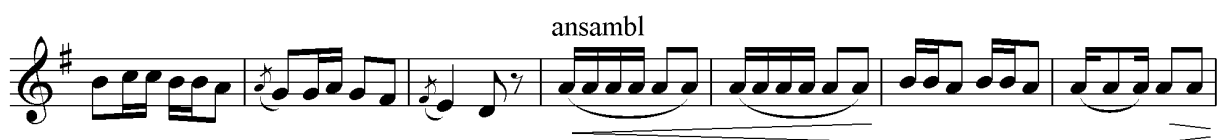

Bozgo'y (dutor-tanbur)

ansambl

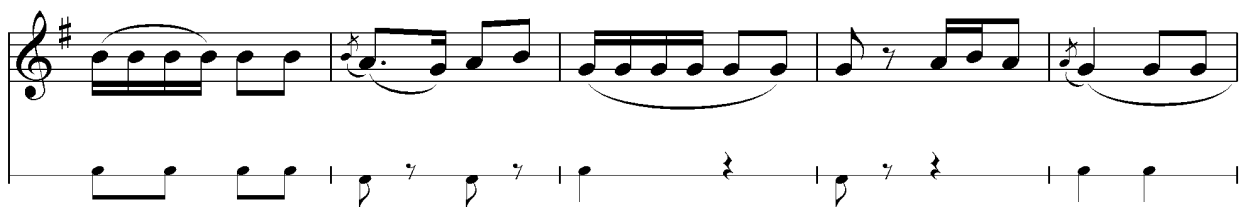
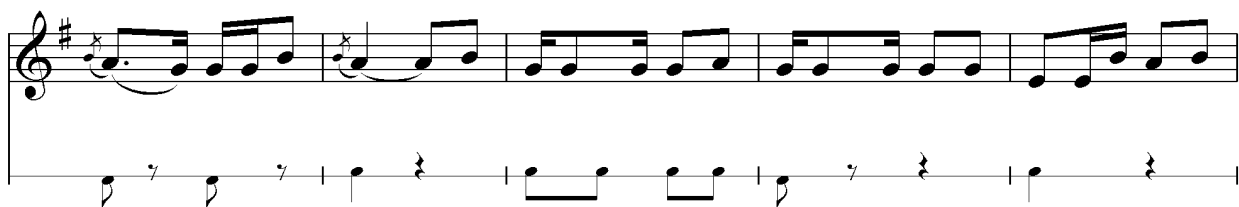

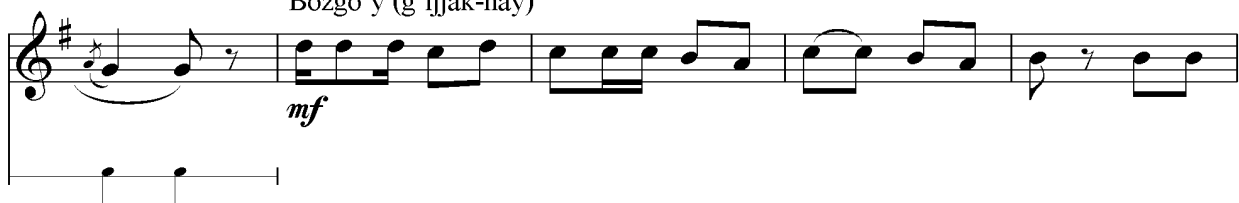
Muxammasi Nasrulloi

M.M. ♩ = 65-70

1-xona (ansambl)

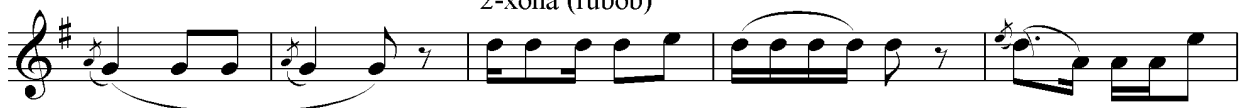
Bozgo'y (g'ijjak-nay)

ansambl

2-xona (rubob)

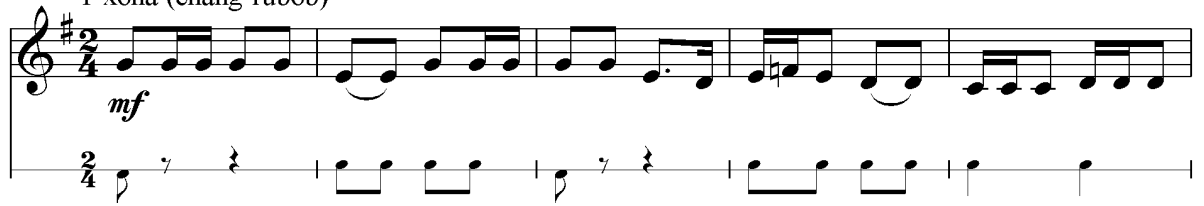

Musical score for a piece in G major (one sharp). The score consists of ten staves. The first staff is an instrumental introduction. The second staff is labeled "Bozgo'y (ansambl)" and includes a *mf* dynamic marking. The third staff continues the instrumental texture. The fourth staff features a trill ornament. The fifth staff is labeled "3-xona (nay)". The sixth staff is labeled "ansambl" and includes a long horizontal line with a bow-like symbol underneath. The seventh staff continues the instrumental part. The eighth staff is labeled "Bozgo'y" and includes a *mf* dynamic marking. The ninth and tenth staves conclude the piece with various melodic and rhythmic patterns.

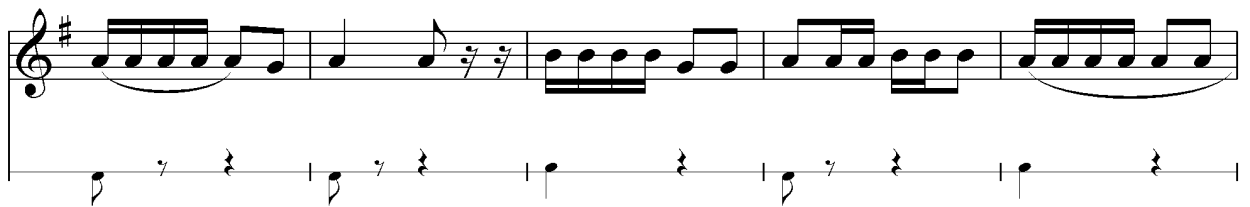
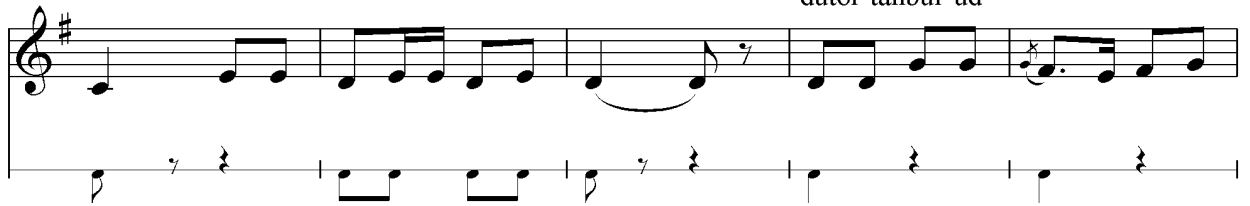
Saqili islimi

M.M. ♩ = 66

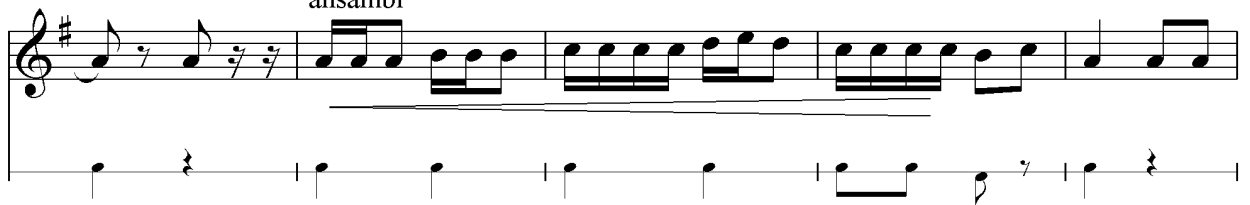
1-xona (chang-rubob)

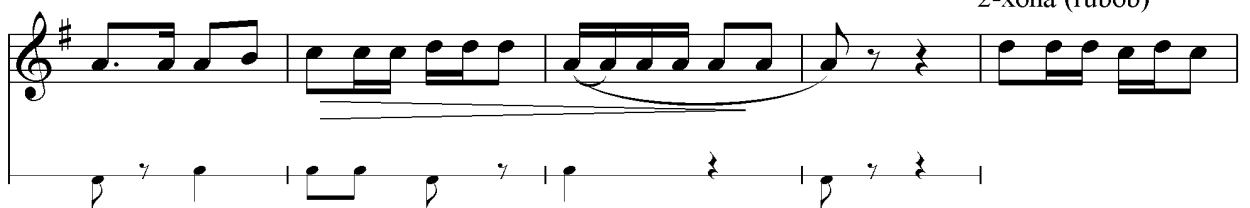
dutor-tanbur-ud

ansambl

2-xona (rubob)

g'ijjak

mp

The musical score is written for a piece in G major (one sharp). It consists of ten staves of music. The first staff is a single melodic line. The second staff is labeled "ansambl" and begins with a mezzo-forte (*mf*) dynamic. The third staff is labeled "3-xona (dutor-tanbur)" and includes a repeat sign with a mezzo-forte (*mf*) dynamic. The fourth staff continues the melodic line. The fifth staff is labeled "ansambl" and begins with a forte (*f*) dynamic. The sixth staff continues the melodic line. The seventh staff continues the melodic line. The eighth staff is labeled "4-xona (rubob-chang-nay)" and includes a repeat sign with a forte (*f*) dynamic. The ninth staff is labeled "ansambl" and begins with a piano (*p*) dynamic. The tenth staff continues the melodic line.

5-xona (g'ijjak)

f

ansambl

mf

6-xona (g'ijjak)

dutor-tanbur

mf

rubob

ansambl

Saqili Sulton

M.M. ♩ = 60-63

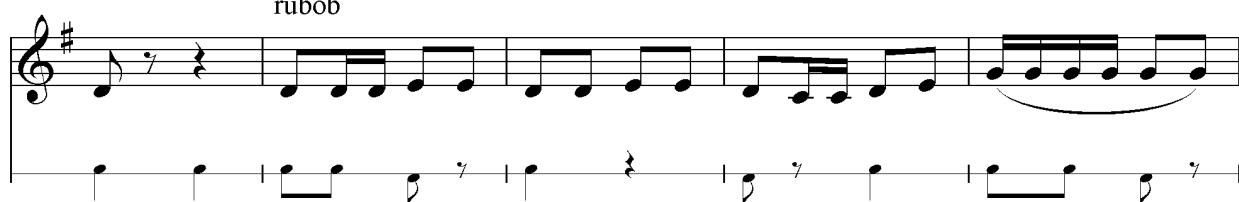
1-xona (ansambl)

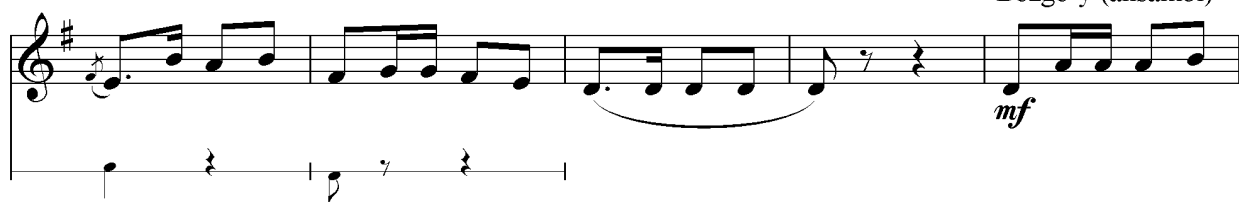
dutor-tanbur-ud

rubob

Bozgo'y (ansambl)

2-xona (dutor-tanbur)

mf

ansambl

Bozgo'y (g'ijjak)

rubob

3-xona (ansambl)

f

nay

ansambl

mf

Bozgo'y (dutor-tanbur)

ansambl

4-xona (dutor-tanbur)

ansambl

mp

Bozgo'y (dutor-tanbur)

chang

ansambl

The musical score is written in G major (one sharp) and 4/4 time. It features a melody for 'ansambl' and 'Bozgo'y (dutor-tanbur)'. The first staff is marked 'ansambl' and 'mp'. The fourth staff is marked 'Bozgo'y (dutor-tanbur)'. The sixth staff is marked 'chang'. The eighth staff is marked 'ansambl'. The piece ends with a double bar line and repeat dots on the ninth staff.

Sarahbori Buzruk

M.M. ♩ = 72-78

G'ijjak (sato)

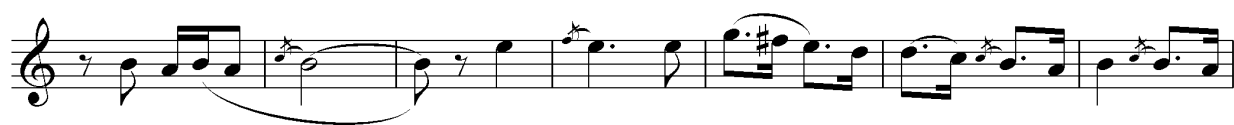
Daromad

Hang (ansambl)

Rubob-chang

Hang (ansambl)

Dunasr (ansambl)

G'ijjak, nay, chang

Rubob, dutor, tanbur Ansambl

Namudi Uzzol (rubob)

Ansambl

Ansambl

Chang

Ansambl

Фуровард (танбур, дутор)

Ансамбл

Tarona 1

M.M. ♩=100

Ansaml *mf* Dutor-tanbur

rubob Dutor-tanbur

Ansaml

Dutor-tanbur *mf* G'ijjak *f*

Ansaml *ff*

Dutor-tanbur *mf* Ansaml

Dutor-tanbur-ud

Ansaml *mf*

The musical score for 'Tarona 1' is written in 3/4 time with a key signature of one sharp (F#). It consists of ten staves of music. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp, and a 3/4 time signature. The tempo is marked 'M.M. ♩=100'. The first staff is labeled 'Ansaml' and 'Dutor-tanbur' with a dynamic of 'mf'. The second staff is labeled 'rubob' and 'Dutor-tanbur'. The third staff is labeled 'Ansaml'. The fourth staff is labeled 'Dutor-tanbur' and 'G'ijjak' with dynamics of 'mf' and 'f' respectively. The fifth staff is labeled 'Ansaml' with a dynamic of 'ff'. The sixth staff is labeled 'Dutor-tanbur' and 'Ansaml' with a dynamic of 'mf'. The seventh staff is labeled 'Dutor-tanbur-ud'. The eighth staff is labeled 'Ansaml' with a dynamic of 'mf'. The score includes various musical notations such as eighth notes, quarter notes, half notes, and rests, as well as dynamic markings like 'mf', 'ff', and 'f'.

Tarona 2

M.M. ♩ = 112

Dutor-tanbur

ansambl

mf *f*

g'ijjak

ansambl

mf *f*

rubob-chang

mf

ansambl

Tarona III

M.M. ♩ = 104

Ansambl g'ijjak

mf

ansambl

rubob-chang

ansambl

ansambl

Tarona 4

M.M. ♩ = 118-124

Tarona 5

M.M. ♩ = 160

Dutor-tanbur

The musical score for Tarona 5 is written in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 3/4 time signature. The tempo is marked as M.M. ♩ = 160. The score consists of nine staves of music. The first staff is labeled 'Dutor-tanbur' and begins with a dynamic marking of *mf*. The second staff is labeled 'g'ijjak'. The third staff is labeled 'ansambl'. The fourth staff is labeled 'rubob-chang'. The fifth staff is labeled 'ansambl'. The sixth staff is labeled 'g'ijjak'. The seventh staff is labeled 'ansambl'. The eighth staff is labeled 'ansambl'. The ninth staff is labeled 'ansambl'. The score includes various musical notations such as eighth notes, quarter notes, half notes, and rests, as well as dynamic markings like *mf* and *f*. The piece concludes with a double bar line.

Tarona 6

M.M. ♩ = 96-152

ansambl

mf

g'ijjak

ansambl

rubob

ansambl

The musical score for 'Tarona 6' consists of eight staves of music. The first staff is marked 'ansambl' and 'mf'. The second staff is marked 'g'ijjak'. The third staff is marked 'ansambl'. The fourth staff is marked 'rubob'. The fifth staff is marked 'ansambl'. The sixth staff is marked 'ansambl'. The seventh staff is marked 'ansambl'. The eighth staff is marked 'ansambl'. The music is written in a 3/4 time signature with a key signature of one sharp (F#). The notation includes various rhythmic values, including eighth and sixteenth notes, and rests. There are also dynamic markings like 'mf' and 'f'. The score is written for a large ensemble, with different parts indicated by the instrument markings.

Saraxbori Rost

M.M. ♩=68
DAROMAD
Ansaml

Yu.Rajabiy notaga olgan
S.Azizboyev ansaml uchun mostashtirgan

The musical score is written in 2/4 time with a key signature of one sharp (F#). It consists of ten staves of music. The notation includes various musical symbols such as notes, rests, beams, and dynamic markings. The instruments and ensembles are indicated by text labels above the staves.

mf

g'ijjak

KICHIK HANG
ansaml

mf

DUNASR
rubob-chang

mf

KATTA HANG
ansaml

dutor-tanbur
p

g'ijjak-nay
mf

rubob-chang

ansambl

p

NAMUDI SEGOH

g'ijjak

f

HANG
ansambl

mf

NAMUDI USHSHOQ
rubob-nay-chang

f

nay

mf

ansambl

NAMUDI UZZOL
g'ijjak yoki sato

f

MUXAYYARI CHORGOH
ansambl

mf

AVJI MUXAYYARI CHORGOH

ff

rubob-chang

mf

FUROVARD
ansambl

mf

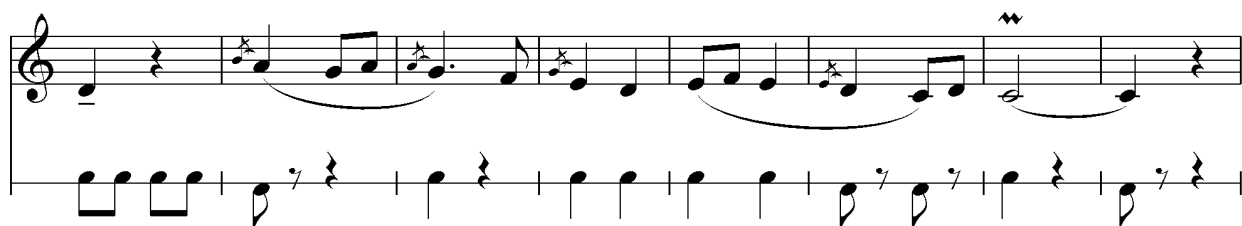
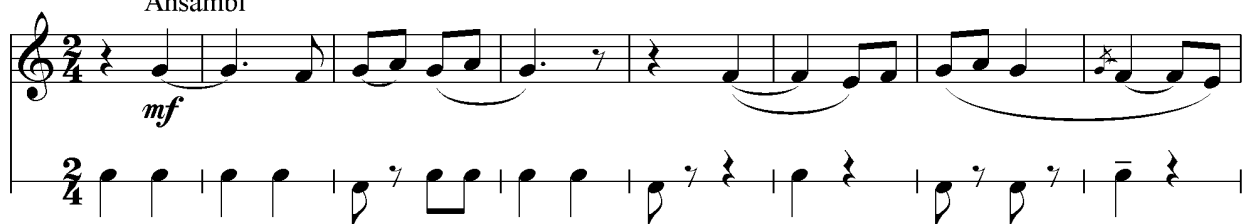
HANG

mf

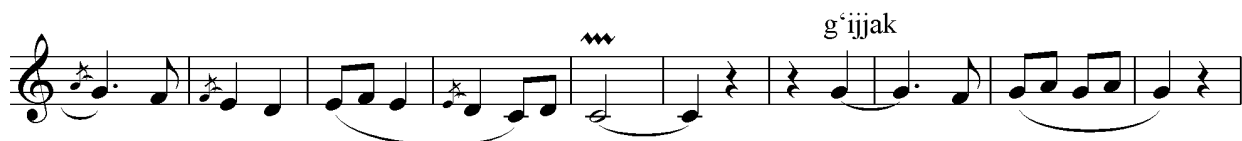
Tarona 1

M.M. ♩=104=108

Ansambl

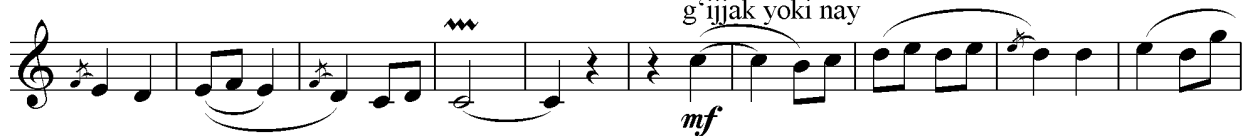
dutor-tanbur-ud

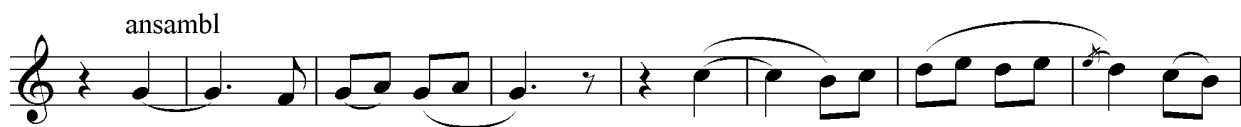
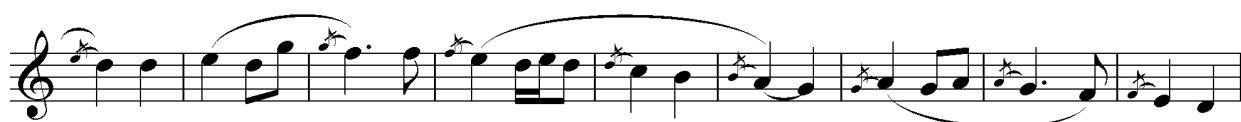

rubob-chang-nay

g'ijjak yoki nay

Tarona 2

M.M. ♩=104=108

(7/4. 6/4)

Ansambl

Tarona 3

M.M. ♩ 120

Ansambl

dutor-tanbur

mf

ansambl

rubob-chang

f

ansambl

mf

The musical score for 'Tarona 3' is written for a multi-staff ensemble. The tempo is marked 'M.M. ♩ 120'. The score consists of nine staves. The first staff is labeled 'Ansambl' and 'dutor-tanbur' with a dynamic marking of *mf*. The second staff is labeled 'ansambl'. The third staff is labeled 'rubob-chang' with a dynamic marking of *f*. The fourth staff is labeled 'ansambl'. The fifth staff is labeled 'ansambl'. The sixth staff is labeled 'ansambl'. The seventh staff is labeled 'ansambl'. The eighth staff is labeled 'ansambl'. The ninth staff is labeled 'ansambl'. The score includes various musical notations such as notes, rests, and dynamic markings.

Tarona 4

M.M. ♩=106=110

Dutor-tanbur-ud

mf *f* *ansambl*

rubob *mf*

ansambl *f*

g'ijjak

ansambl

ff

dutor-tanbur yoki nay *mf*

ansambl

M.M. ♩=144=152

M.M. ♩=84=88

SUPORISH

(3/4.3/8)

G'ijjak

The musical score consists of five staves of music in G'ijjak mode. The first staff begins with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). It contains a melodic line with various ornaments and a final measure with a fermata. The second staff continues the melody, marked with a *mf* dynamic and the word "ansambl". The third staff shows a more complex rhythmic pattern with eighth and sixteenth notes. The fourth staff includes the vocal line "g'ijjak-nay" and is marked with a *mf* dynamic, followed by an instrumental section marked "ansambl". The fifth staff concludes the piece with a final melodic phrase and a fermata.

Saraxbori Navo

M.M. $\text{♩}=60$ ($\text{♩}=118$)

Yu.Rajabiy notaga olgan
S.Azizboyev ansambl uchun mostashtirgan

DAROMAD

Ansambl

mf

g'ijjak

DUNASR
ansambl

f

rubob-chang

ansambl

ZAMZAMA HANG

mf

rubob

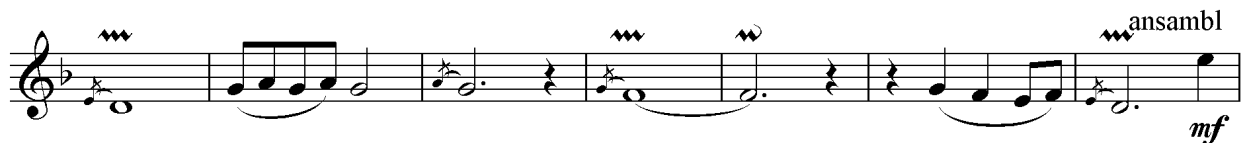
dutor-tanbur

p

NAMUDI ORAZ

mf

f

rubob-chang

ansambl

DUNASR
g'ijjak-nay

mf

f

NAMUDI BAYOT

ansambl

ff

g'ijjak

mf

YUQORI HANG
ansambl

mf

ORAZ TUSHURMASI

FUROVARD

g'ijjak-nay

mf

ansambl

g'ijjak

nay

rubob

dutor-tanbur

g'ijjak-nay

p

g'ijjak-nay

Tarona 1

M.M. ♩=80

(2/4, 4/4)

Dutor-tanbur

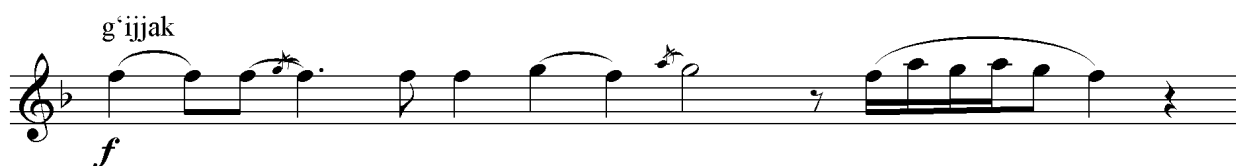
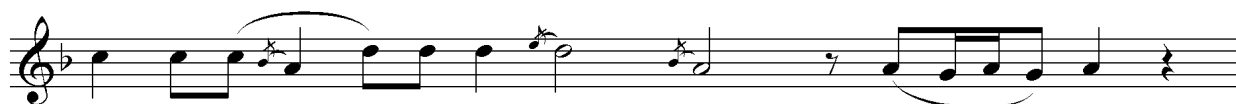
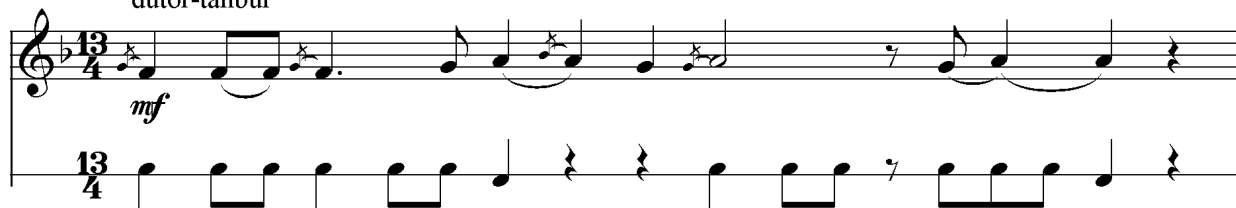

Tarona 2

M.M. ♩=126

(7/4. 6/4)

dutor-tanbur

ansambl

qo'shnay

nay

ansambl

dutor-tanbur

ansambl

The musical score is written on ten staves, each with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The notation includes various musical symbols such as eighth notes, quarter notes, half notes, and rests, often grouped by beams or slurs. Some notes are marked with a star-like symbol. The score is divided into sections by the labels 'ansambl', 'qo'shnay', 'nay', and 'dutor-tanbur'. The 'ansambl' sections consist of two staves each, while the 'qo'shnay' and 'nay' sections are single staves. The 'dutor-tanbur' section is also a single staff. The final section is another 'ansambl' consisting of two staves.

M.M. ♩=58. ♩=96

(3/8. 3/4)
SUPORISH

Saraxbori Dugoh

M.M. ♩=68=80

DAROMAD

dutor-tanbur

Yu.Rajabiy notaga olgan
S.Azizboyev ansambl uchun moslashtirgan

The musical score is written for a 2/4 time signature with a key signature of one sharp (F#). It consists of ten staves of music. The notation includes various note values, rests, and dynamic markings. The following labels are present in the score:

- mf** (mezzo-forte) - appears on the first and fifth staves.
- g'ijjak** - appears on the first and eighth staves.
- HANG ansambl** - appears on the third and seventh staves.
- nay** - appears on the fifth staff.
- NAMUDI CHORGOH ansambl** - appears on the sixth staff.
- NAMUDI IROQ rubob** - appears on the tenth staff.

The score concludes with a **mf** dynamic marking on the final staff.

NAMUDI DUGOH
 ansambl
 nay
mf

HANG
 ansambl

MUXAYYARI CHORGOH
 g'ijjak-nay
f

AVJI MUXAYYARI CHORGOH
 ansambl
ff

The musical score is written in G major (one sharp) and consists of ten staves. The notation includes eighth and sixteenth notes, often beamed together, and various rests. The piece is marked with a mezzo-forte (*mf*) dynamic.

The text "FUROVARD" appears above the fifth staff. Below it, "g'ijjak" is written, followed by the dynamic marking *mf*. The word "ansambl" appears above the seventh staff.

Tarona I

M.M. ♩=88

(7/4, 6/4)

Dutor-tanbur

ansambl

f

dutor-tanbur

mf

ansambl

Tarona II

M.M. ♩=92=96

Dutor-tanbur

mf

g'ijjak

ansambl

f

dutor-tanbur

mf

ansambl

nay yoki g'ijjak

ansambl

dutor-tanbur

Tarona III

Dutor-tanbur rubob

mf

g'ijjak ansambl

Tarona IV

M.M. ♩=96

Ansambl

mf

g'ijjak ansambl

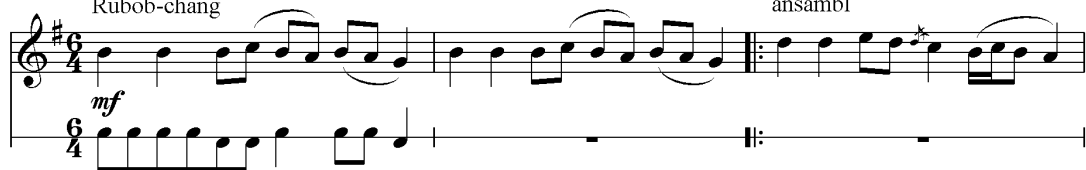
Tarona V

M.M. ♩=96=100

(4/4, 2/4)

Rubob-chang

ansambl

nay

dutor-tanbur

g'ijjak

ansambl

nay

dutor-tanbur

ansambl

g'ijjak-nay

f

dutor-tanbur

ansambl

Tarona VI

M.M. ♩=72=76
M.M. ♩=130=140

Tanbur
(3/8.3/4)

mf

g'ijjak

ansambl

g'ijjak yoki nay

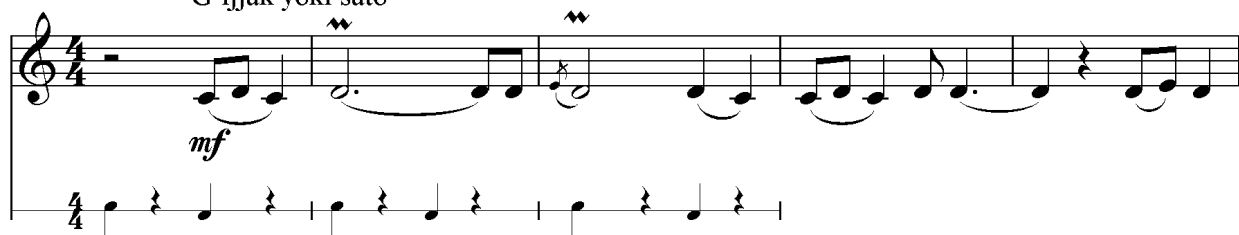
ansambl

Saraxbori Segoh

M.M. ♩=68-70

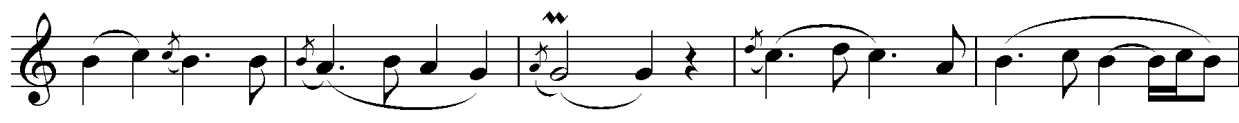
Yu.Rajabiy notaga olgan
S.Azizboyev ansambl uchun mostashtirgan

G'ijjak yoki sato

ZAMZAMAI SEGOH

g'ijjak

dutor-tanbur
mf

DUNASR
 ansambl
f

nay yoki
 g'ijjak
f

ansambl
mf

NAMUDI NAVO
ansambl

f

NAMUDI ORAZ
g'ijjak

f

ansambl

ff

g'ijak-nay

mf

FUROVARD
ansambl

mf

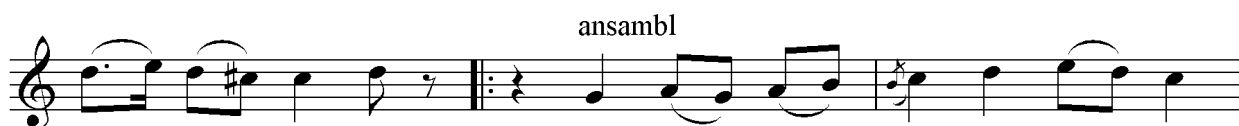
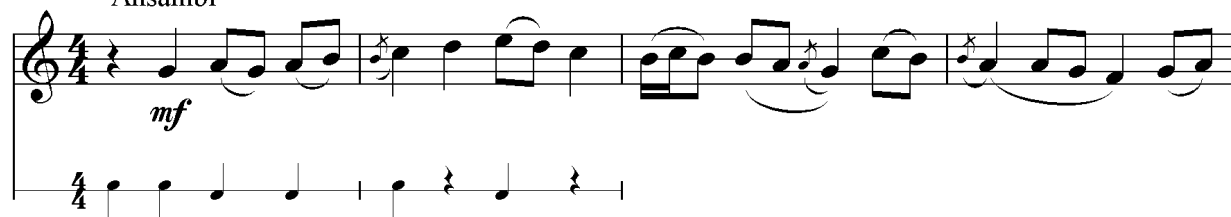
2.

Tarona I

M.M. ♩=84-86

Ansambl

Tarona II

M.M. ♩=84-86

Ansambl

mf

g'ijjak

dutor-tanbur

ansambl

attacca

Tarona III

M.M. ♩=90-94

Rubob-chang

mf

3/4

ansambl

g'ijjak

ansambl

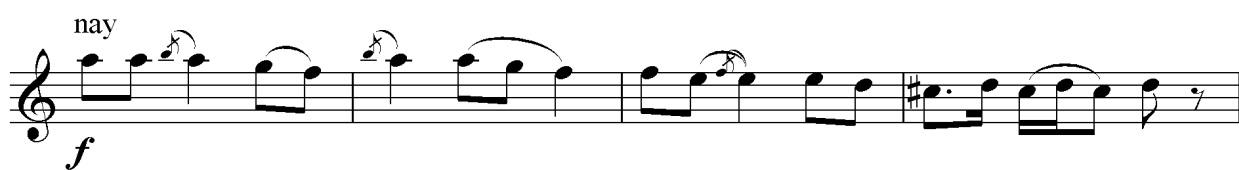
nay

ansambl

g'ijjak

f

The musical score for 'Tarona III' is written in 3/4 time with a tempo of 90-94 beats per minute. It consists of ten staves of music. The first staff is for the Rubob-chang, marked with a mezzo-forte (*mf*) dynamic. The second and fourth staves are marked 'ansambl' (ensemble). The third staff is for the g'ijjak. The fifth staff is marked 'nay'. The sixth and seventh staves are marked 'ansambl'. The eighth staff is for the g'ijjak, marked with a forte (*f*) dynamic. The ninth and tenth staves are also marked 'ansambl'. The music features a variety of note values, including eighth and sixteenth notes, and rests, with some notes beamed together. The key signature is one flat (B-flat).

Tarona IV

M.M. ♩=92

Dutor-tanbur

ansambl

g'ijjak

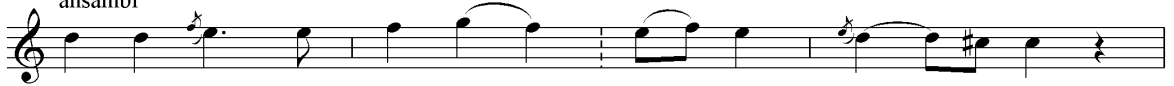
ansambl

nay

ansambl

g'ijjak

ansambl

rubob

ansambl

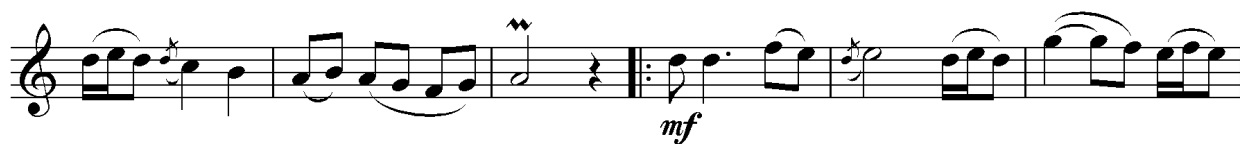
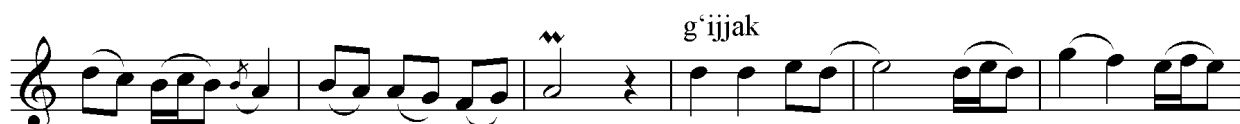
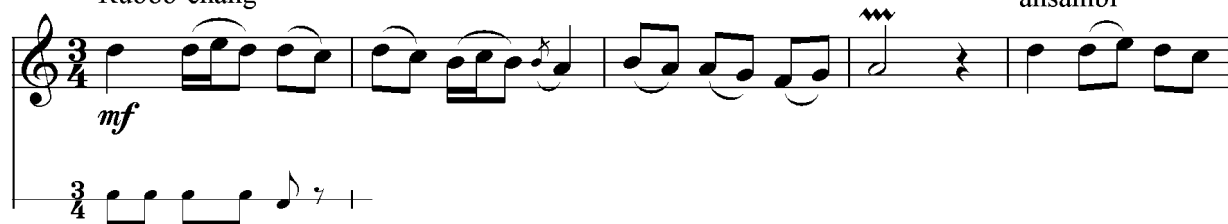
attacca

Tarona V

M.M. ♩=96

Rubob-chang

ansambl

attacca

Tarona VI

M.M. ♩=100-104

Rubob

mf

ansambl

g'ijjak

ansambl

nay

ansambl

f

SUPORISH

ansambl

mf

The first system of music consists of two staves. The upper staff is in treble clef with a 3/4 time signature. It begins with a half note G4, followed by a quarter note A4, a quarter note B4, and a half note C5. The next measure contains a half note D5, a quarter note E5, and a quarter note F5. The third measure has a half note G5, a quarter note A5, and a quarter note B5. The fourth measure contains a half note C6, a quarter note B5, and a quarter note A5. The fifth measure has a half note G5, a quarter note F5, and a quarter note E5. The sixth measure contains a half note D5, a quarter note C5, and a quarter note B4. The seventh measure has a half note A4, a quarter note G4, and a quarter note F4. The eighth measure contains a half note E4, a quarter note D4, and a quarter note C4. The lower staff is in bass clef and contains a half note G2, a quarter note A2, and a quarter note B2. The next measure contains a half note C3, a quarter note D3, and a quarter note E3. The third measure has a half note F3, a quarter note G3, and a quarter note A3. The fourth measure contains a half note B3, a quarter note C4, and a quarter note D4. The fifth measure has a half note E4, a quarter note F4, and a quarter note G4. The sixth measure contains a half note A4, a quarter note B4, and a quarter note C5. The seventh measure has a half note D5, a quarter note E5, and a quarter note F5. The eighth measure contains a half note G5, a quarter note A5, and a quarter note B5. The system ends with a double bar line.

The second system of music consists of a single staff in treble clef. It begins with a half note G4, followed by a quarter note A4, a quarter note B4, and a half note C5. The next measure contains a half note D5, a quarter note E5, and a quarter note F5. The third measure has a half note G5, a quarter note A5, and a quarter note B5. The fourth measure contains a half note C6, a quarter note B5, and a quarter note A5. The fifth measure has a half note G5, a quarter note F5, and a quarter note E5. The sixth measure contains a half note D5, a quarter note C5, and a quarter note B4. The seventh measure has a half note A4, a quarter note G4, and a quarter note F4. The eighth measure contains a half note E4, a quarter note D4, and a quarter note C4. The system ends with a double bar line.

The third system of music consists of a single staff in treble clef. It begins with a half note G4, followed by a quarter note A4, a quarter note B4, and a half note C5. The next measure contains a half note D5, a quarter note E5, and a quarter note F5. The third measure has a half note G5, a quarter note A5, and a quarter note B5. The fourth measure contains a half note C6, a quarter note B5, and a quarter note A5. The fifth measure has a half note G5, a quarter note F5, and a quarter note E5. The sixth measure contains a half note D5, a quarter note C5, and a quarter note B4. The seventh measure has a half note A4, a quarter note G4, and a quarter note F4. The eighth measure contains a half note E4, a quarter note D4, and a quarter note C4. The system ends with a double bar line.

The fourth system of music consists of a single staff in treble clef. It begins with a half note G4, followed by a quarter note A4, a quarter note B4, and a half note C5. The next measure contains a half note D5, a quarter note E5, and a quarter note F5. The third measure has a half note G5, a quarter note A5, and a quarter note B5. The fourth measure contains a half note C6, a quarter note B5, and a quarter note A5. The fifth measure has a half note G5, a quarter note F5, and a quarter note E5. The sixth measure contains a half note D5, a quarter note C5, and a quarter note B4. The seventh measure has a half note A4, a quarter note G4, and a quarter note F4. The eighth measure contains a half note E4, a quarter note D4, and a quarter note C4. The system ends with a double bar line. The word *attacca* is written below the staff.

Saraxbori Iroq

M.M. ♩=70

DAROMAD

Ansambl

mf

mf

HANG

g'ijak

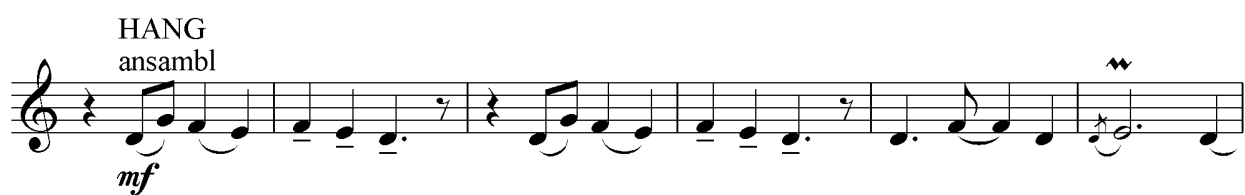
nay yoki qo'shnay

HANG
ansambl

p

rubob-chang-nay

ZAMZAMAI IROQ

ansambl

nay

f

g'ijjak

ansambl

mf

NAMUDI MUXAYYARI CHORGOH

g'ijjak

f

ansambl

AVJI MUXAYYARI CHORGOH

ansambl

ff

The musical score is written in G major (one sharp) and 4/4 time. It consists of a single melodic line with various ornaments and a bass line. The score is divided into sections labeled 'FUROVARD', 'g'ijjak', 'mf', 'nay', and 'ansambl'.

The first section, 'FUROVARD', spans the first six staves. It features a melody with various ornaments, including grace notes and trills. The bass line is a simple accompaniment.

The second section, 'g'ijjak', spans the seventh and eighth staves. It features a melody with various ornaments, including grace notes and trills. The bass line is a simple accompaniment.

The third section, 'mf', spans the ninth and tenth staves. It features a melody with various ornaments, including grace notes and trills. The bass line is a simple accompaniment.

The fourth section, 'nay', spans the eleventh and twelfth staves. It features a melody with various ornaments, including grace notes and trills. The bass line is a simple accompaniment.

The fifth section, 'ansambl', spans the thirteenth and fourteenth staves. It features a melody with various ornaments, including grace notes and trills. The bass line is a simple accompaniment.

The musical score for 'The Rose Tree' is presented on two staves. The first staff contains the first line of the melody, and the second staff contains the second line. The melody is written in a treble clef with a key signature of one flat (B-flat). The time signature is 4/4. The melody consists of a series of eighth and quarter notes, with some notes beamed together. The first staff ends with a double bar line, and the second staff begins with a double bar line, indicating a break in the music. The word 'attacca' is written at the end of the second staff, indicating that the next piece should be played immediately after.

Tarona I

M.M. ♩=96-100

Dutor-tanbur

musical notation for Dutor-tanbur, featuring a treble clef, 13/4 time signature, and a key signature of one sharp (F#). The notation includes a box indicating a 7+6 measure structure. The melody is marked *mf* (mezzo-forte).

musical notation for rubob-chang, featuring a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The notation includes a trill ornament.

musical notation for ansambl, featuring a treble clef and a key signature of one sharp (F#).

musical notation for g'ijjak-nay, featuring a treble clef and a key signature of one sharp (F#).

musical notation for dutor-tanbur, featuring a treble clef and a key signature of one sharp (F#).

musical notation for ansambl, featuring a treble clef and a key signature of one sharp (F#).

musical notation for ansambl, featuring a treble clef and a key signature of one sharp (F#).

g'ijjak

f

ansambl

chang

mf

ansambl

rubob

ansambl

dutor-tanbur

ansambl

attacca

The musical score consists of eight staves, each representing a different instrument or ensemble. The notation is in treble clef with a key signature of one sharp (F#). The first staff, labeled 'g'ijjak', begins with a forte (*f*) dynamic. The second staff is labeled 'ansambl'. The third staff, labeled 'chang', begins with a mezzo-forte (*mf*) dynamic. The fourth staff is labeled 'ansambl'. The fifth staff is labeled 'rubob'. The sixth staff is labeled 'ansambl'. The seventh staff is labeled 'dutor-tanbur'. The eighth staff, labeled 'ansambl', concludes with a double bar line and the instruction 'attacca'.

Tarona II

M.M. ♩=104

Ansambl

mf

dutor-tanbur

rubob

dutor-tanbur

ansambl

dutor-tanbur

ansambl

attacca

Tarona III

M.M. ♩=92-96

Ansambl
mf

rubob

ansambl

g'ijjak-nay

ansambl

attacca

The musical score for 'Tarona III' is written for a 3/4 time signature with a key signature of one sharp (F#). It consists of eight staves of music. The first staff is for the 'Ansambl' (ensemble) and starts with a mezzo-forte (*mf*) dynamic. The second staff is for the 'rubob' instrument. The third staff continues the ensemble part. The fourth staff is also for the 'ansambl'. The fifth staff introduces a new melodic line labeled 'g'ijjak-nay'. The sixth staff continues the ensemble part. The seventh staff is another ensemble part. The eighth staff concludes the piece with an 'attacca' instruction, indicating a continuous transition to the next section.

Tarona IV

M.M. ♩=104

G'ijjak dutor-tanbur

3/4 *mf*

ansambl

rubob

g'ijjak-nay *f* ansambl *mf*

nay *f*

g'ijjak ansambl *mf*

1. 2.

attacca

The musical score is written for a single melodic line in treble clef, key of D major (one sharp), and 3/4 time. It consists of 11 staves. The first staff begins with a 3/4 time signature and a mezzo-forte (*mf*) dynamic. The score includes various musical notations such as eighth and sixteenth notes, rests, and slurs. Instrument labels are placed above the staff: 'G'ijjak' (first staff), 'dutor-tanbur' (first staff), 'ansambl' (second staff), 'rubob' (third staff), 'g'ijjak-nay' (fifth staff), 'ansambl' (fifth staff), 'nay' (seventh staff), 'g'ijjak' (ninth staff), and 'ansambl' (ninth staff). Dynamics include *mf* (mezzo-forte), *f* (forte), and *attacca* at the end. A first and second ending bracket is shown in the final staff.

Tarona V

M.M. ♩=96-100

Ансамбл

mf

g'ijak

ansambl

rubob

ансамбль

attacca

Mirzadavlat I

Shoshilmasdan

Yu.Rajabiy notaga olgan.
Ansambl uchun S. Azizboyev moslashtirgan.

Ansambl

mf *mp*

f *p*

g'ijak

mf

ansambl

tanbur-dutor

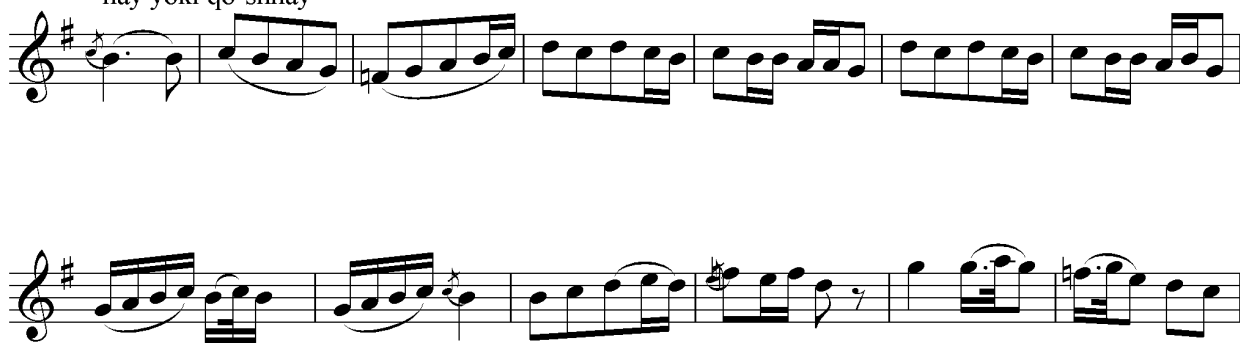
p

ansambl

mf

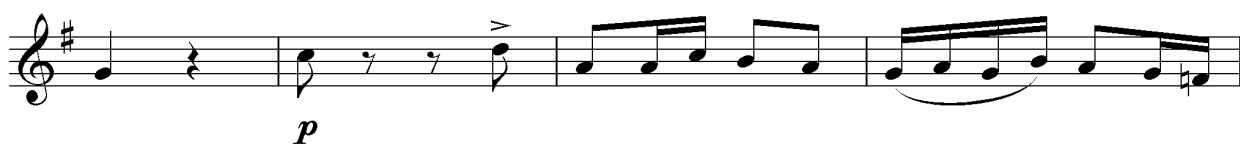
(Erkin ijro)

nay yoki qo'shnay

a tempo

ansambl

rubob-chang

ansambl

dutor-tanbur

ansambl

Mirzadavlat II

Yu.Rajabiy notaga olgan.
Ansambl sinfi uchun S.Azizboyev moslashtirgan.

Ansambl

mf

dutor-tanbur

ansambl

f

(erkin ijro)

g'ijjak-nay

mf

a tempo

ansambl

mf

g'ijjak-nay

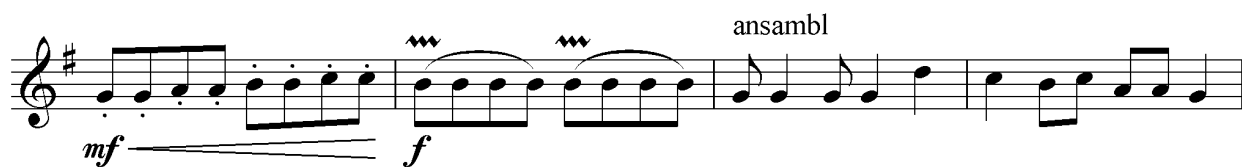
rubob-chang

ansambl

rubob-chang

g'ijjak-nay

The musical score is written for a single staff in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature (C). The piece is titled 'Mirzadavlat II' and is attributed to Yu. Rajabiy, with an arrangement by S. Azizboyev for an ensemble. The score consists of ten staves of music. The first staff is marked 'Ansambl' and 'mf'. The second staff is marked 'dutor-tanbur'. The third staff is marked 'ansambl' and 'f'. The fourth staff is marked '(erkin ijro)' and 'g'ijjak-nay' with 'mf'. The fifth staff is marked 'a tempo' and 'ansambl' with 'mf'. The sixth staff is marked 'g'ijjak-nay'. The seventh staff is marked 'rubob-chang' and 'ansambl'. The eighth staff is marked 'rubob-chang'. The ninth staff is marked 'rubob-chang' and 'g'ijjak-nay'. The score includes various musical notations such as eighth notes, quarter notes, half notes, and rests, as well as dynamic markings and articulation symbols.

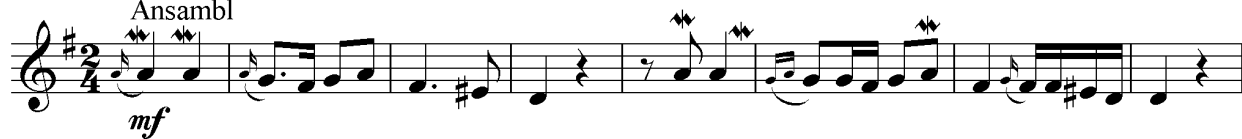

Mushkiloti Dugoh

O'rtacha tez

I xona

Ansambl

Bozgo'y
ansambl

f

IV xona
nay

mf

ansambl

Bozgo'y
ansambl

V xona
rubob

f

ansambl

rubob-chang

ansambl

Bozgo'y

mf

VI xona
g'ijjak-qo'shnay

f

ansambl

ФИЖЖАК

ansambl

mf

g'ijjak-qo'shnay

ansambl

Bozgo'y

mf

Mushkiloti Dugoh Talqinchasi

Vazmin

Ansambl

The musical score is written for a single melodic line in treble clef, with a key signature of one sharp (F#) and a 3/4 time signature. The notation includes various musical symbols such as notes, rests, slurs, and dynamic markings. The score is organized into ten staves. The first staff begins with a *mf* dynamic marking. The fifth staff introduces a *f* dynamic marking and includes the annotation 'g'ijjak' above a specific note. The sixth staff features the annotation 'ansambl' above a note and a *mf* dynamic marking below a phrase. The eighth staff includes the annotation 'rubob-chang' above a phrase. The tenth staff concludes with the annotation 'ansambl' above a note and a *f* dynamic marking below a phrase. The score is a single melodic line, likely representing a vocal or instrumental part.

The musical score consists of ten staves of music in G major (one sharp). The notation includes various rhythmic values, slurs, and dynamic markings.

- Staff 1:** Begins with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The melody starts with a quarter note G, followed by eighth notes A-B, C-D, E-F#, and G-A.
- Staff 2:** Continues the melodic line with a half note G, followed by eighth notes A-B, C-D, E-F#, and G-A.
- Staff 3:** Features a half note G, followed by eighth notes A-B, C-D, E-F#, and G-A.
- Staff 4:** Labeled "chang" above and "*f*" below. It begins with a half note G, followed by eighth notes A-B, C-D, E-F#, and G-A.
- Staff 5:** Labeled "ansambl" above and "*ff*" below. It begins with a half note G, followed by eighth notes A-B, C-D, E-F#, and G-A.
- Staff 6:** Continues the melodic line with a half note G, followed by eighth notes A-B, C-D, E-F#, and G-A.
- Staff 7:** Features a half note G, followed by eighth notes A-B, C-D, E-F#, and G-A.
- Staff 8:** Labeled "DUNASR" above and "ansambl" below. It begins with a half note G, followed by eighth notes A-B, C-D, E-F#, and G-A.
- Staff 9:** Labeled "*ff*" below. It begins with a half note G, followed by eighth notes A-B, C-D, E-F#, and G-A.
- Staff 10:** Continues the melodic line with a half note G, followed by eighth notes A-B, C-D, E-F#, and G-A.

The musical score is written for a single melodic line in G major (one sharp). It consists of six staves. The first two staves are introductory. The third staff begins with the instruction "chang yoki rubob" and the dynamic marking *mf*. The fourth staff begins with the instruction "ansambl" and the dynamic marking *f*. The fifth and sixth staves continue the melodic development, with the sixth staff ending with a double bar line. The notation includes various rhythmic values (quarter, eighth, and sixteenth notes), rests, and ornaments (trills and grace notes).

Nasrulloi

M.M. ♩ = 104

1-xona
Ansambl

mf

g'ijjak

ansambl

Bozgo'y
f

2-xona
mf

3-xona
g'ijjak
f

4-xona
g'ijjak
mf

rubob-chang

The musical score is written for a piece titled "Bozgo'y". It consists of ten staves of music, each with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature (C). The instruments and vocal parts are indicated by text above the staves:

- Staff 1:** "chang" (instrument) and "ansambl" (ensemble).
- Staff 2:** "Bozgo'y" (vocal part), "f" (forte), and "ansambl".
- Staff 3:** "5-xona tanbur-dutor" (instrument) and "mf" (mezzo-forte).
- Staff 4:** "rubob-chang" (instrument).
- Staff 5:** "ansambl" (ensemble).
- Staff 6:** "Bozgo'y" (vocal part).
- Staff 7:** "6-xona dutor-tanbur" (instrument) and "mf" (mezzo-forte).
- Staff 8:** "g'ijak-nay" (instrument).

The score includes various musical notations such as notes, rests, beams, and slurs, indicating a complex and melodic composition.

ansambl Bozgo'y

7-xona rubob-chang *f*

ansambl *f*

8-xona g'ijjak *mf*

ansambl

Bozgo'y

9-xona
nay yoki g'ijjak

f
ansambl

f

10-xona
nay yoki g'ijjak

f

ff
ansambl

g'ijjak

ansambl

11-xona
chang yoki rubob

f

ansambl

12-xona
nay yoki g'ijjak

ansambl

Bozgo'y

mf

13-xona
ansambl

mf

g'ijjak-qo'shnay

rubob-chang

ansambl

Bozgo'y

14-xona
dutor-tanbur-ud

mf

ansambl

rubob-chang

mp

ansambl

mf

15-xona
g'ijjak

f

ansambl

16-xona
nay yoki g'ijjak

mf

ansambl

Bozgo'y

mf

Kichik suporish

poco rit.

Nasrullo II

(chapandoz usulida)

Dutor-tanbur

mf

ansambl

dutor-tanbur

mf

rubob

p

g'ijjak

mf

най

p

ansambl

mf

g'ijjak

f

ansambl
f

rubob
mf

g'ijjak nay chang

dutor-tanbur

ansambl

rubob

dutor-tanbur g'ijjak

chang rubob

ansambl

Nasrullo V

Ansambl

mf

dutor-tanbur

g'ijak

f

p *f* *p*

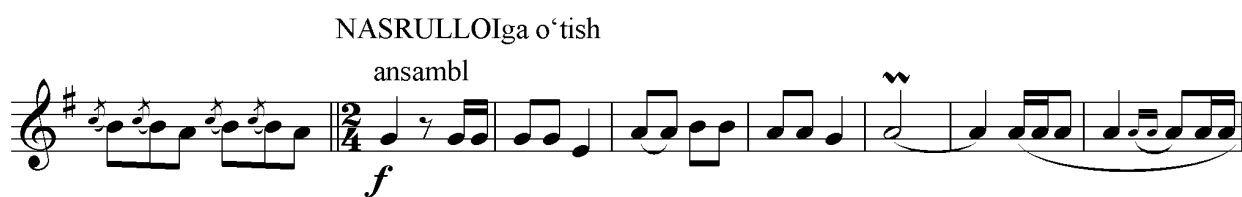
dutor-tanbur ud ansambl

mf

AVJ ansambl

f

The musical score is written for a single melodic line in treble clef, key of D major (one sharp), and 6/8 time. It consists of nine staves of music. The first staff is labeled 'Ansambl' and begins with a mezzo-forte (*mf*) dynamic. The second staff is labeled 'dutor-tanbur'. The third staff is labeled 'g'ijak' and begins with a forte (*f*) dynamic. The fourth staff contains dynamics *p*, *f*, and *p*. The fifth staff is divided into three sections labeled 'dutor-tanbur', 'ud', and 'ansambl', with the first section starting at *mf*. The sixth staff continues the melody. The seventh staff is labeled 'AVJ ansambl' and begins with a forte (*f*) dynamic. The eighth and ninth staves continue the melodic line with various phrasing and articulation marks.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

Асосий адабиётлар:

1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: “O’zbekiston”, NMIU, 2017.-488 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, Demokratik O’zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag’ishlangan Oliy Majlis palatasining qo’shma majlisidagi nutq. – T.: “O’zbekiston”, NMIU, 2017.-32 b.
3. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash-yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag’ishlangan tantanali marosimdagi ma’ruza. 2016- yil 7-dekabr. T.: “O’zbekiston”, NMIU, 2017. 32.
4. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегияси.
(электрон версияси)

Ю.Ражабий	“Ўзбек халқ мусикаси” I, II, III, IV, V томлар 1955–59.
Ю.Ражабий	“Шашмақом” I, II, III, IV, V томлар Т. 1966–72 й.
Ю.Ражабий	“Мусика меросимизга бир назар” Т. 1978 й.
М.Юсупов	“Ўзбек халқ мусикаси” Т. VII, IX том, 1962 й.
М.Юсупов	“Хоразм мақомлари” VI том, Т 1961 й.
М.Юсупов	“Хоразм мақомлари” I, II, III, IV, V томлар 1980–84 й.
О.Иброҳимов	“Саҳиҳ суворийлар” Т. 2004 й.

Қўшимча адабиётлар:

1. Азизбоев С. Ғижжак наволари. – Т.: Фан. 1999.
2. Азизбоев С. Анъанавий ғижжак ижрочилиги. Т.: Билим. 2005. – 80 б.
3. Акбаров И.А. Мусика луғати. – Т.: Ғафур Ғулом нашриёти. 1987. – 444 б.
4. Акбаров И.А. Мусика луғати. Қайта нашри. – Т.: Ўқитувчи. 1997. – 384 б.
5. Араб мусикаси ҳақида очерклар. – Т., 1993.
6. Ҳамидов Ҳ. Ўзбек анъанавий қўшиқчилик маданияти тарихи. – Т.: Ўқитувчи, 1996.
7. Ибрагимов О.А. Фергана-Ташкентские макоми. – Т.: Медиа Ланд. 2006. – 176 с.
8. Жабборов А.Ҳ. Ўзбекистон бастакорлари ва мусикашунослари. – Т.: Янги аср авлоди, 2004. – 470 б.
9. Кароматов Ф.М. Узбекская инструментальная музыка. – Т.: изд.им. Гафура Гуляма. 1972.
10. Мамадалиев Ф. Миллий мусика ижрочилиги масалалари. – Т., 2001.
11. Матёкубов О. Мақомот. – Т.: Мусика. 2004. – 400 б.

12. Низомиддинов Н.Ғ. Ҳинд мумтоз мусикаси миллий чолғулари. – Т.: ЎЗР ФА Давлат Адабиёт музейи, 2008. – 150 б.
13. Одилов А. Ўзбек халқ чолғуларида ижрочилик тарихи. – Т.: Ўқитувчи. 1995. – 128 б.
14. Петросянс А.И. Инструментоведение. – Т.: Изд.лит. и иск., 1990. 136 с.
15. Ражабов И. Мақомлар масаласига доир. – Т.: Бадиий адабиёт нашриёти. 1963. – 304 б.
16. Ражабов И. Мақомлар. – Т.: Санъат. 2006. – 404 б.
17. Тошмуҳаммедов М. Ғижжак дарслиги. –Т.: Ўқитувчи. 1995. – 96 б.
18. Тошмуҳаммедов М. Ғижжакда анъанавий ижрочиликни ўзлаштириш. Олий мусиқа ва санъат билим юртлари учун ўқув қўллама. – Т., 1999.
19. Визго Т.С. Музикалниё инструменти Средней Азии (Исторические очерки). – М., 1980
20. Холмуҳамедов О.М. Ғижжак синфи методикаси. – Т.: Ғафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. 1987. – 100 б.
21. Ўзбек анъанавий мусиқа ижрочилиги хрестоматияси. (тўпловчи: А.П.Ҳамидов) – Т.:Ўқитувчи. 1995. – 64 б.
22. Ўзбек халқ мусикаси. V жилд. Юнус Ражабий нотага олган.
23. Ўзбек халқ мусикаси. VI жилд. Юнус Ражабий нотага олган.
24. Ўзбек халқ мусикаси. VII жилд. Юнус Ражабий нотага олган. И.Ақбаров таҳрири остида. – Т.: Бадиий адабиёт нашр., 1958. – 576 б.
25. 37.Ўзбек халқ мусикаси. IВ жилд. Юнус Ражабий нотага олган.
26. И.Ақбаров таҳрири остида. – Т.: Бадиий адабиёт нашр., 1958. – 495 б.
27. 38.Ўзбек халқ мусикаси. (Хоразм мақомлари). IX жилд. Матниёз
28. Юсупов тўплаган ва нотага олган. И.Ақбаров таҳрири остида. – Т.: Бадиий адабиёт нашриёти, 1962. – 590 б.
29. Ўзбек тилининг кирил ва лотин алифболаридаги луғати. – Т.: “Шарқ”
30. “Ғижжак чолғу ижрочилиги анъаналари”Ғ.Худоев.Тошкент 2014.
31. ”Чолғу ижрочилиги тарихи ва тараққиёти” (Маъруза) профес. Ў. Тошматов. Ўз.ДСМ. 2015

Интернет сайтлари

1. www.artist.uz
2. www.ziyonet.uz
3. www.edu.uz
4. www.muzik.uz
5. www.classicmuzik.uz
6. www.ixlos.uz

MUNDARIJA

Muqaddima.....	5
Ansambl ijrochilik tarixidan.....	12
Ansambl va rahbar(ustoz-shogird).....	17
Ansambl sinfidan bakalavr talabalari uchun ijro dasturini tanlash	18
Cholgʻu qismlar sharhi.....	22
Ansambl ijrosi uchun moslashtirilgan asar namunasi “Saraxbori Buzruk”	25
Ilova	28

SALOXIDDIN AZIZBOYEV

ANSAMBL SINFI

(An'anaviy cholg'u ijrochiligi)

*Oliy ta'lim muassasalari uchun
o'quv qo'llanma*

Texnik muharrir
Musahhih
Kompyuterda tayyorlovchi

Bosishga ruxsat etildi _____ 2017. Bichimi 60 x 84 1/8.
Times New Roman garniturasini. Shartli bosma taboq _____.
Nashr bosma taboq _____. Adadi ____ nusxa.

BOSMAXONA MANZILI: